

Réf. : 2011-01-D-44-nl-2

Orig. : NL

**LEERPLAN NEDERLANDS KLEUTERONDERWIJS EN
LAGER ONDERWIJS EUROPESE SCHOLEN
Versie Nederlands moedertaal (SWALS)**

**(PROGRAMME DUTCH NURSERY AND PRIMARY EDUCATION
Version Dutch Mother Language (SWALS))**

**GOEDGEKEURD DOOR HET GEZAMENLIJKE PEDAGOGISCHE COMITE (Kleuter- en
Basis Onderwijs) OP 9, 10 EN 11 FEBRUARI 2011 IN BRUSSEL**

Treedt in werking in september 2011

INHOUDSOPGAVE

1	Algemene inleiding	3
2	Domeinen en einddoelen	13
3	Pedagogische en didactische principes	15
4	Tussendoelen per leerjaar per domein	17
	4.1 Mondelinge taalvaardigheid.....	20
	4.1.1 Deelnemen aan gesprekken en interactief leren	20
	4.1.2 Vertellen en presenteren.....	22
	4.1.3 Begrijpend luisteren	23
	4.1.4 Auditief waarnemen	24
	4.1.5 Strategieën.....	25
	4.2 Leesvaardigheid.....	26
	4.2.1 Technisch lezen	26
	4.2.2 Begrijpend / studerend lezen en informatieverwerving.....	28
	4.2.3 Strategieën.....	30
	4.3 Schrijfvaardigheid	32
	4.3.1 Technisch schrijven	32
	4.3.2 Spellens	34
	4.3.3 Stellen	36
	4.3.4 Strategieën.....	37
	4.4 Taalbeschouwing	39
	4.4.1 Taalgebruik	39
	4.4.2 Woordleer en zinsleer	40
	4.4.3 Woordenschat.....	42
	4.4.4 Strategieën.....	43
	4.5 Interculturele gerichtheid.....	45
	4.5.1 Interculturele gerichtheid.....	45
	4.5.2 Strategieën.....	46
	4.6 Begrippenlijst.....	47
	4.7 Tekstkenmerken algemeen.....	48
	4.8 Tekstkenmerken interculturele gerichtheid	52
5	Evaluatie	54
	5.1 Evaluatie-instrumenten	56
Bijlage 1	Vergelijking Spelling Cito – Taalactief	57
Bijlage 2	Vergelijking Spelling Cito – Veilig leren lezen	58
Bijlage 3	Vergelijking Spelling Cito – Taaljournaal	59

1 Algemene inleiding

Taalverwerving en taalontwikkeling

Kinderen beschikken over een speciale aanleg, eigen aan de menselijke soort, die verklaart waarom vanaf de geboorte de **taalverwerving** zich sterk ontwikkelt. Voor sommige onderzoekers staat dit taalverwervend vermogen op zichzelf, voor anderen is het eerder een aspect van een goed ontwikkeld cognitief vermogen, of wellicht een onderdeel van een sociaal vermogen, dat bij de mens eveneens zeer ontwikkeld is en dus communicatie en taal erg begunstigt.

Het taalverwervingsproces verloopt niet geïsoleerd op zichzelf, het is een onderdeel van het totale proces van verandering waarin kinderen zich voortdurend bevinden. Omgekeerd zal de taal, eenmaal aanwezig, ook een belangrijke rol spelen in die verdere ontwikkeling. Spreken, denken, fantaseren en zich sociaal gedragen beïnvloeden elkaar voortdurend.

Taalverwerving is een **multifactorieel proces**: taalaanbod, aangeboren taalverwervingvermogen, leeftijd, cognitieve ontwikkeling, sociaal-emotionele ontwikkeling, sensorische vaardigheid en fijn motorische vaardigheid spelen allemaal een rol. Samenvattend kan men zeggen dat **taalontwikkeling** nauw verweven is met de totale ontwikkeling van het kind, en er allerlei subtiele relaties zijn tussen andere ontwikkelingsaspecten en diverse facetten van taal. Daardoor is taal ook zo belangrijk, elke dag in het kinderleven. (Schaerlaekens, 2008)

Geletterdheid

Kinderen ontwikkelen hun taalvaardigheid in fases. Een belangrijk deel van het taalverwervingsproces voltrekt zich tussen de leeftijd van 0 en 6 jaar, in die zin dat de doorsnee zesjarige de mondelinge taal kan beheersen als communicatiemiddel. Rond ongeveer het elfde levensjaar wordt de taalontwikkeling afgerond. We verstaan hieronder dat kinderen dan correct spreken, luisteren, lezen en schrijven volgens de regels van de moedertaal zoals een doorsnee volwassene die beheerst. Na deze leeftijd ontwikkelen zich enkel nog de woordenschat en het taalgebruik.

Kinderen krijgen via onderwijs de kans om hun taalvaardigheid te ontwikkelen tot **geletterdheid**. Bij schriftelijke taalverwerving komt (behoudens bij enkele hoogbegaafde leerlingen) altijd expliciete instructie te pas. Wanneer dit proces goed slaagt, gaat in principe alle kennis voor het kind open. Dit betekent dat het kind niet alleen kan lezen maar ook evolueert tot een belezen, lerende/geleerde mens.

Het ontwikkelen van de taalvaardigheid betekent dat de leerlingen goed leren communiceren. Communicatie is sociaal en betekenisvol. De huidige interactieve taalmethoden sluiten hierbij aan. Leerlingen worden aangezet tot actief samenwerken binnen betekenisvolle situaties. Een actieve leerling traint zijn taalvaardigheid op effectieve wijze.

Door doelgericht te werken volgens het directe instructiemodel leren de kinderen structureel de strategieën bewust in te zetten.

Moedertaalonderwijs

Europa heeft het belang van communicatie in de moedertaal en van geletterdheid (als antwoord op de mondialisering) duidelijk naar voor geschoven bij het formuleren van de zogenaamde sleutelcompetenties voor jongeren in een kennismaatschappij (Barcelona 2002).

Definitie: Communicatie in de moedertaal is het vermogen om zowel mondeling als schriftelijk (luisteren, spreken, lezen en schrijven) gedachten, gevoelens en feiten onder woorden te brengen en te interpreteren, en om op gepaste wijze in alle maatschappelijke en culturele situaties - onderwijs en opleiding, werk, thuis en vrije tijd - talig te handelen.

Essentiële kennis, vaardigheden en attitudes met betrekking tot deze competentie:

Om in de moedertaal te communiceren moet iemand kennis hebben van de basiswoordenschat, de functionele grammatica en de functies van taal. Dit veronderstelt kennis van de voornaamste soorten verbale interactie, van verschillende soorten literaire en niet-literaire teksten, van de belangrijkste kenmerken van de verschillende stijlen en taalregisters, en van de verschillende contextafhankelijke vormen van taal en communicatie.

Men moet over de vaardigheden beschikken om mondeling en schriftelijk in uiteenlopende communicatieve situaties te communiceren en zijn communicatief gedrag te observeren en aan te passen aan de eisen van de situatie. De competentie houdt ook het vermogen in om verschillende soorten teksten te schrijven en te lezen, informatie te zoeken, te verzamelen en te verwerken, hulpmiddelen te gebruiken, en afhankelijk van de context op overtuigende wijze zijn eigen argumenten te formuleren en onder woorden te brengen.

Een positieve attitude tegenover communicatie in de moedertaal impliceert openstaan voor een kritische en constructieve dialoog, enthousiasme voor de schoonheid van de taal en de bereidheid die na te streven, en belangstelling voor interactie met anderen. (Bron: Council of the European Union Interinstitutional File 2005/0221 (COD))

De verwachtingen ten aanzien van de rol die het onderwijs hierin moet spelen, zijn hoog gespannen. Om het bereiken van deze doelstellingen te ondersteunen namen de lidstaten initiatieven om de kwaliteit van het moedertaalonderwijs te verbeteren (zoals het Master Plan Dyslexie en het formuleren van tussendoelen voor gevorderde geletterdheid in Nederland of het vernieuwen van eindtermen moedertaal in Vlaanderen, de aandacht voor het ontwikkelen van een taalbeleid op schoolniveau, en dergelijke meer).

In de Europese Scholen vormt het **moedertaalonderwijs** één van de fundamenteën van het pedagogisch project. Bij het afleggen van het Europees Baccalaureaat dienen de leerlingen over een sterke mondelinge taalvaardigheid te beschikken en een hoge graad van geletterdheid te hebben bereikt, om te kunnen slagen. De Europese Scholen investeren dan ook substantieel in het verstrekken van moedertaalonderwijs. In de scholen waar er voldoende Nederlandstalige leerlingen zijn ingeschreven en waar een Nederlandstalige afdeling kan worden georganiseerd, krijgen de leerlingen bijna alle leergebieden in het Nederlands aangeboden. De Nederlandstalige input is hier aanzienlijk. In de Europese scholen waar er geen Nederlandstalige afdeling bestaat, volgen de leerlingen les in een andere taalafdeling (Frans, Duits, Engels). Voor deze leerlingen is de algemene onderwijstaal niet het Nederlands, maar de taal van de afdeling (NMS). Ze krijgen ook het leergebied Nederlands moedertaal aangeboden. Het Nederlandstalig aanbod op school is voor deze leerlingen uiteraard veel kleiner. Echter, de einddoelstellingen voor Nederlands moedertaal zijn gelijk. De vorderingen en resultaten worden op een gelijkwaardige manier beoordeeld bijvoorbeeld via het schoolrapport in het primair onderwijs en via het Baccalaureaat in het secundair onderwijs. Gelukkig kunnen de leerlingen in een NMS-situatie bij het ontwikkelen van hun Nederlandse taalvaardigheid steunen op hun algemene taalvaardigheid.

Het leerplan Nederlands kleuteronderwijs en lager onderwijs in de Europese Scholen

Binnen deze context werd een nieuw leerplan Nederlands kleuteronderwijs en lager onderwijs in de Europese Scholen ontwikkeld. Dit leerplan koestert verschillende ambities.

In de eerste plaats wil het **duidelijkheid scheppen over de einddoelen** die de leerlingen in de Europese Scholen op het einde van het primair onderwijs (P5, vergelijkbaar met het 5^e leerjaar in Vlaanderen en groep 7 in Nederland), dienen te bereiken voor een vlotte overgang naar het secundair onderwijs. Duidelijkheid over deze doelen is des te meer van belang, omdat de overgang naar het secundair onderwijs een jaar eerder plaatsvindt dan in de nationale systemen. Deze einddoelen omvatten de verschillende componenten die in actueel Europees moedertaalonderwijs aan bod komen, namelijk mondelinge communicatie, geletterdheid, ICT-competentie en strategisch (een leven lang) leren. De keuze om ook een einddoel over interculturele gerichtheid op te nemen bleek een logische stap binnen het pedagogisch kader van de Europese Scholen. De einddoelen zijn geordend in 5 domeinen en leunen sterk aan bij de relevante Nederlandse kerndoelen en eindtermen van de Vlaamse Gemeenschap (België) voor het leergebied Nederlands.

In de tweede plaats wil het leerplan helder communiceren over de **verwachtingen ten aanzien van de leervorderingen van de leerlingen** op het einde van elk schooljaar. Bij voldoende taalaanbod en feedback uit de omgeving kunnen we immers op momenten in de taalontwikkeling van de kinderen verwachten dat ze bepaalde taalvaardigheden beheersen. Het behalen van deze mijlpalen geeft zekerheid dat de leerlingen op koers liggen wat betreft hun taalontwikkeling. Onze doelstelling is leerlingen op de juiste momenten en op de juiste manier te stimuleren in hun taalontwikkeling. De taalvaardigheden passend bij de fases van de taalontwikkeling worden doelgericht in het taalaanbod opgenomen. Helder communiceren vergt duidelijke (soms gedetailleerde) beschrijvingen van haalbare en evalueerbare doelen en tussendoelen. Met deze helderheid wordt ook een efficiënte opvolging van de leerresultaten en eventuele differentiatie of remediering beoogd. Door het aanreiken van concrete instrumenten om de vorderingen op een wetenschappelijke manier te toetsen waarborgt het leerplan een handelingsgerichte evaluatie. Het is de bedoeling dat leerkrachten aan leerlingen die sneller, trager of te traag de leerplandoelstellingen bereiken, passend en aansluitend onderwijs bieden. Op die manier krijgen alle leerlingen voldoende kansen op een maximale taalontwikkeling (ongeacht hun taalsituatie).

Tot slot zou dit leerplan ondersteuning willen bieden om optimaal gebruik te maken van de leerkansen die **de specificiteit van de Europese Scholen** ons biedt. De Europese Scholen zien er bij de toelating¹ strikt op toe dat leerlingen moedertaalonderwijs krijgen in de voor hen dominante taal. Een goede ontwikkeling van de dominante taal is immers cruciaal voor de algemene taalverwerving. Op de Europese scholen komen leerlingen ook in aanraking met andere talen, spontaan of via instructie². Maar ook de talige bagage of het talige profiel van de leerlingen is soms zeer divers. Dit vergt van leerkrachten die niet vertrouwd zijn met deze onderwijscontext heel wat aanpassingsvermogen. Toch is er geen reden om dit te problematiseren. Voor twee- en meertalige kinderen (gezinstwee- of meertaligheid) verloopt de taalverwerving ongeveer parallel als bij eentalig opgevoede kinderen. Wel kan het gebeuren dat tijdens de kleuter- en basisschoolperiode, de woordenschat in elk van beide talen afzonderlijk toch wat minder uitgebreid zal zijn dan bij eentalige leeftijdsgenoten. Dit kan geenszins een defect genoemd worden, daar de totale woordenschat van deze kinderen groter is dan van de eentalige. Precies daardoor zouden tweetalige leerlingen in het algemeen ook iets trager lezen, omdat ze eigenlijk steeds meer woorden moeten kiezen. Hierdoor kan de leerling tijdens de basisschoolperiode aanvankelijk wat moeizamer vorderen, wanneer het in een klas van eentalige leerlingen wordt geplaatst.

Kinderen kunnen doorgaans vlot van de ene taal naar de andere overgaan of ze maken spontaan een transfer van de ene taal naar de andere. Dit kan soms leiden tot typische fouten eigen aan de verschillende fases van de ontwikkeling. Wanneer leerkrachten en ouders zich hiervan bewust zijn, kunnen heel wat paniecreacties worden voorkomen. Wel is het in deze omstandigheden belangrijk om de **ontwikkeling** van de taalvaardigheid goed te blijven volgen en te zorgen dat de zones in de taalontwikkeling optimaal worden benut.

Kinderen die met meer dan één taal worden geconfronteerd moeten meer nadenken over taal, meer ordenen, meer regels toetsen: hierdoor wordt hun **metalinguïstisch bewustzijn** meer aangesproken en ontwikkelt het zich ook beter. In het leerplan zijn de **strategische vaardigheden** expliciet opgenomen zodat de leerlingen met een zekere systematiek leren taal beschouwen (door te reflecteren op de gelijkenissen en de verschillen tussen talen, en/of door stil te staan bij de verschillende manieren om taal te gebruiken). Zo wil het leerplan verder bouwen op, en verbanden leggen met strategische vaardigheden die de leerlingen hebben verworven in de rijke talige omgeving die de Europese scholen typeert.

---

¹ General Rules of the European School (2007-D-4010, artikel 47.e)

² Taal II, Europese uren, lichamelijke opvoeding, ...

Introduction to the Dutch Language syllabus for the nursery and primary cycles of the European Schools

In Europe, the importance of communication in the mother tongue and of literacy is emphasized in the definition of the key competences for the education of young people needed in a knowledge-based economy and society (Barcelona 2002).

Definition: Communication in the mother tongue is the ability to express and interpret thoughts, feelings and facts in both oral and written form (listening, speaking, reading and writing), and to interact linguistically in an appropriate way in the full range of societal and cultural contexts, education and training, work, home and leisure.

Essential knowledge, skills and attitudes related to this competence:

*Communication in the mother tongue requires an individual to have **knowledge** of basic vocabulary, functional grammar and the functions of language. It includes an awareness of the main types of verbal interaction, a range of literacy and non-literacy texts, the main features of different styles and registers of language and communication in different contexts.*

*Individuals should have the **skills** to communicate in oral and written forms in a variety of communicative situations and to monitor and adapt their own communication to the requirements of the situation. Competence also includes the abilities to write and read different types of texts, search, collect and process information, use aids, formulate and express one's own arguments in a convincing way appropriate to the context.*

*A positive **attitude** towards communication in the mother tongue involves a disposition to critical and constructive dialogue, an appreciation of aesthetic qualities and a willingness to strive for these, and an interest in interaction with others.*

(Council of the European Union Interinstitutional File 2005/0221 (COD))

Mother tongue tuition is one of the fundamental principles of the European schools. In the European schools with a Dutch language section almost all subjects are taught in Dutch. In the schools without a Dutch language section the pupils are enrolled in another language section (French, German, English) most lessons are taught in the language of the section and they only receive Dutch mother tongue lessons. It is obvious that for these pupils the lessons offered in the Dutch language are very limited. Nevertheless, the final objectives for the Dutch language are the same for all pupils. The progress and results are assessed in a similar way, for instance through the competences in the school report in primary schools and through the Baccalaureate at the end of secondary school.

The fundamental pedagogical-didactic principles which are applicable to all European schools underpin this syllabus. These fundamental principles are laid down in various policy documents, such as Quality Assurance and Development in the European Schools, 2000-D-264, Common Framework for Inspections in the nursery, primary and secondary cycles, 2006-D-281 and Guidelines for Nursery/primary/secondary transition, 2007-D-4210.

The above described context was taken into account in the development of the new Dutch Language syllabus for the nursery and primary cycles of the European schools.

The syllabus targets to:

1. clarify the **final objectives** which the pupils should meet in the European schools at the end of primary education (P5), to ensure a smooth transition to secondary education. Clarity about the final objectives is all the more important, since the transition to secondary school is one year earlier compared to the national systems.

In determining the final objectives, the syllabus Dutch Language 1 for the secondary cycle (2010-D-381-nl-1) has been taken into consideration, in order to realise a continuous learning line in Dutch language curriculum from primary to secondary education.

The final objectives are organised into five domains and are very similar to the relevant Dutch core objectives and to the attainment targets of the Flemish Community (Belgium) for the subject Dutch language:

- Oral skills
- Reading
- Writing
- Language awareness
- Intercultural orientation

2. Clarify the expectations of **the progress and achievements of the pupils** at the end of each school year. A sufficient language offer and appropriate feedback from their environment should bring about that the pupils command certain language skills in specific periods. By offering concrete instruments to test the progress scientifically, the curriculum guarantees an action oriented evaluation. The aim is that the teachers offer education appropriate and more responsive to the needs of their pupils who master the curriculum goals very quickly, slowly or too slow. Thus, all pupils have ample opportunities for a maximum language development, despite of their language background.

3. Support an optimal use of the educational opportunities that **the specificity of the European Schools** offers. A good development of the dominant language is crucial for the general language acquisition. In their admission policy, the European Schools see to it that the pupils receive mother tongue education in their dominant language.

In the European schools the pupils come into contact with other languages, spontaneously and by instruction. There is also a great variety in the linguistic profile of the students. Children easily switch from one language to another or they spontaneously transfer from one language to another. This sometimes may lead to typical mistakes related to the different stages of language development. It is important for teachers and parents to be aware of this, especially when unnecessary panic reactions can be avoided.

In order to make the syllabus transparent, also for the teachers in a SWALS situation, and to support them in planning and in making decisions about activities, an adapted version of the syllabus has been made available. The content is identical. However, in the syllabus for the SWALS situation, per school year is indicated which aims and strategies could be linked to the language program of the section. Moreover, it is stated which components are more sensitive to interference errors and therefore to which elements the teachers should pay more attention.

Pupils exposed to more than one language reflect more upon their language, arrange more and test more rules: their meta-linguistic awareness is thus stronger and develops even better. In the syllabus, the strategic skills are mentioned explicitly in order to bring about that the pupils achieve language awareness by using a specific order (by reflecting upon the similarities and differences between languages and by considering the various ways in which language can be used). In this way, the syllabus intends to increase and link up to strategic skills the pupils have acquired in the rich linguistic environment that is characteristic of the European Schools.

Introduction générale au programme d'étude de Néerlandais

au cycle maternel et primaire des Ecoles européennes

En Europe, l'importance de la communication en langue maternelle et de l'alphabétisation est soulignée dans la définition des compétences clés pour l'éducation des jeunes dans une société de connaissance (Barcelone 2002).

Définition : La communication dans la langue maternelle est la faculté d'exprimer des pensées, sentiments et faits sous forme à la fois orale et écrite (écouter, parler, lire et écrire), et d'avoir des interactions linguistiques appropriées dans toutes les situations de la vie sociale et culturelle, dans l'éducation et la formation, au travail, dans la vie privée et pendant les loisirs.

Connaissances, aptitudes et attitudes essentielles correspondant à cette compétence :

La communication dans la langue maternelle exige de l'individu une connaissance d'un vocabulaire de base, d'une grammaire fonctionnelle et des mécanismes langagiers. Elle suppose une connaissance des diverses modalités d'interaction verbale, des différents types de textes littéraires et non littéraires, des principales caractéristiques des multiples styles et registres de langage, et de l'éventail des formes de langage et de communication en fonction des situations.

Les individus doivent avoir des aptitudes à communiquer, sous forme écrite ou orale, dans une diversité de situations et à adapter leur communication au contexte. La compétence inclut aussi l'aptitude à écrire et à lire différents types de textes, à chercher, recueillir et traiter l'information, à utiliser des aides, à formuler et à exprimer ses arguments de manière convaincante en fonction du contexte.

Une attitude positive à l'égard de la communication dans la langue maternelle requiert un esprit ouvert au dialogue constructif et critique, un goût pour les qualités esthétiques, une volonté de les rechercher, et un intérêt pour la communication interculturelle.

(Source: Council of the European Union Interinstitutional File 2005/0221 (COD))

L'éducation en langue maternelle est un des principes fondateurs des Ecoles européennes. Dans les Ecoles européennes avec une section néerlandophone presque tous les domaines d'apprentissage sont offerts aux élèves en néerlandais. Dans les Ecoles sans section néerlandophone, les élèves suivent les cours dans une autre section linguistique (francophone, anglophone, germanophone) et uniquement le cours de langue maternelle est offert en néerlandais. Pour ces élèves l'offre en néerlandais est évidemment beaucoup plus restreinte. Cependant, les objectifs finaux pour le néerlandais langue maternelle sont pareils. Les progrès et les résultats sont évalués de façon équivalente par exemple par le biais du carnet scolaire au cycle primaire et du Baccalauréat au cycle secondaire.

Les principes pédagogiques et didactiques généraux définis dans ce programme sont en ligne avec les principes en application dans toutes les Ecoles européennes et définis dans les divers documents officiels, comme Quality Assurance and Development in the European Schools, 2000-D-264, Common Framework for Inspections in the nursery, primary and secondary cycles, 2006-D-281 and Guidelines for nursery/primary/secondary transition, 2007-D-4210.

Le contexte décrit plus haut a été pris en considération lors du développement du nouveau programme de néerlandais pour les cycles primaire et secondaire dans les Ecoles européennes.

Le programme vise à:

1. s'exprimer clairement sur les objectifs finaux à atteindre par les élèves à la fin du cycle primaire (P5) pour une transition au cycle secondaire souple. Ce souci de clarté est d'autant plus important que la transition au cycle secondaire se fait une année plus tôt que dans les systèmes nationaux. Lors de la définition des objectifs finaux, il a été tenu compte du programme d'étude néerlandais L1 du cycle secondaire (2010-D-381-nl-1) afin de réaliser une ligne d'apprentissage continue du cycle primaire au cycle secondaire.

Les objectifs finaux sont groupés dans 5 domaines et sont très proches des objectifs noyaux des Pays-Bas et des socles de compétences de la Communauté flamande (Belgique) pour le domaine néerlandais :

- Expression orale
- Compréhension écrite
- Expression écrite
- Réflexion sur le langage, avec les stratégies de communication et d'apprentissage
- Compétence interculturelle

2. s'exprimer clairement sur les attentes relatives aux progrès des élèves à la fin de chaque année scolaire. Dans une situation d'offre linguistique suffisante et de feed-back approprié l'on peut attendre que les élèves maîtrisent certaines compétences linguistiques. En apportant des instruments concrets pour évaluer de façon scientifique le programme d'étude garantit une évaluation centrée sur l'action. Le but est de procurer un enseignement plus approprié et ciblé aux élèves qui réalisent les objectifs plus rapidement, plus lentement ou trop lentement. Ainsi tous les élèves reçoivent toutes les opportunités pour maximaliser le développement de leur compétence linguistique (indépendamment de leur situation linguistique)

3. offrir un soutien en se servant de façon optimale des opportunités d'apprentissage offertes par la spécificité des Ecoles européennes. Le bon développement de la langue dominante étant un facteur capital pour l'acquisition linguistique globale, les Ecoles européennes (lors de l'inscription) surveillent de près à ce que les élèves suivent les cours de langue maternelle dans leur langue dominante. Dans les Ecoles européennes les élèves sont en contact avec d'autres langues, de façon spontanée ou par l'instruction. De même leur profil linguistique est très divers. La plupart du temps les enfants passent facilement d'une langue à l'autre ou bien ils transfèrent spontanément leur connaissance d'une langue à l'autre. Ceci peut parfois mener à des erreurs propres aux différentes phases du développement. Quand les enseignants et les parents sont conscients de cette situation, des réactions de panique peuvent être évitées.

Afin de rendre le programme transparent pour les enseignants en situation SWALS et pour mieux les soutenir dans la planification et le choix des activités, une version adaptée du programme est mis à leur disposition. Le contenu en est identique. Cependant, dans le programme en situation SWALS il est indiqué par année pour quels objectifs et stratégies l'enseignant peut se baser sur les compétences acquises par le biais du programme de langue de la section. Par ailleurs, il est indiqué pour quels objectifs le risque d'erreur d'interférence est élevé, ces objectifs nécessitant plus de temps d'assimilation.

Les élèves qui sont confrontés à plus d'une langue sont menés à réfléchir plus souvent sur les langues, à classer, à vérifier les règles d'usage : ainsi leur conscience métalinguistique est plus souvent sollicitée et fonctionne mieux. Dans le programme, les compétences stratégiques sont reprises de façon explicitée pour que les élèves apprennent à réfléchir sur les langues selon une systématique (en réfléchissant sur les ressemblances et les différences entre les langues, et/ou en prêtant attention aux différentes façons de se servir de la langue). Ainsi, le programme d'étude a l'ambition de relier avec et de construire sur les compétences stratégiques acquises par les élèves dans le riche environnement linguistique qui est celui des Ecoles européennes.

Einführung in den Lehrplan Niederländisch für den Kindergarten und für den Primarbereich der Europäischen Schulen

Die Bedeutung der Kommunikationsfähigkeit in der Muttersprache und der Lese- und Schreibfähigkeit wird in Europa betont im Rahmen der Formulierung von sogenannten Schlüsselkompetenzen der Jugend in einer Wissensgesellschaft (Barcelona 2002).

Definition: Muttersprachliche Kompetenz ist die Fähigkeit, Gedanken, Gefühle und Tatsachen sowohl mündlich als auch schriftlich (Hören, Sprechen, Lesen und Schreiben) ausdrücken und interpretieren zu können und sprachlich angemessen in allen gesellschaftlichen und kulturellen Kontexten – Bildung, Berufsbildung, Arbeit, Zuhause und Freizeit – darauf zu reagieren.

Wesentliche Kenntnisse, Fähigkeiten und Einstellungen in Bezug auf diese Kompetenz:

Muttersprachliche Kompetenz erfordert, dass eine Person über grundlegende **Kenntnisse** in Wortschatz, Grammatik und den Funktionen der Sprache verfügt. Sie umfasst ein Bewusstsein für die wichtigsten Arten der verbalen Interaktion, eine Reihe literarischer und nichtliterarischer Texte, die wichtigsten Merkmale verschiedener Sprachstile und –register sowie die Variierbarkeit von Sprache und Kommunikation in unterschiedlichen Kontexten.

Der Einzelne sollte die **Fähigkeit** besitzen, mündlich und schriftlich eine Vielzahl von Kommunikationssituationen zu bewältigen, sein Kommunikationsverhalten zu beobachten und an die Erfordernisse der jeweiligen Situation anzupassen. Die Kompetenz umfasst auch die Fähigkeit, verschiedene Arten von Texten zu erstellen und zu verstehen, Informationen zu recherchieren, zu sammeln und zu verarbeiten, Hilfsmittel zu benutzen und die eigenen Argumente kontextabhängig auf überzeugende Weise zu formulieren und auszudrücken.

Eine positive **Einstellung** zur muttersprachlichen Kompetenz setzt Bereitschaft zum kritischen und konstruktiven Dialog, Verständnis für die Ästhetik der Sprache und das Streben danach sowie Interesse an der Interaktion mit anderen voraus. (*Council of the European Union Interinstitutional File 2005/0221 (COD)*)

Der Unterricht in der Muttersprache ist eines der Fundamente der Europäischen Schulen. In den Europäischen Schulen mit einer niederländischsprachigen Abteilung werden den Schülerinnen und Schülern fast alle Unterrichtsfächer auf Niederländisch angeboten. In den Europäischen Schulen ohne niederländischsprachige Abteilung besuchen die Schülerinnen und Schüler alle Unterrichtsstunden in einer anderen Sprachabteilung (Französisch, Deutsch, Englisch), ihnen werden Niederländischstunden nur als Muttersprachenunterricht angeboten. Das niederländischsprachige Angebot an der Schule ist für diese Schüler daher viel kleiner. Die Ziele des Muttersprachenunterrichts in Niederländisch sind in beiden Fällen gleich. Fortschritte und Leistungen⁽¹³⁾ werden nach den gleichen Grundsätzen bewertet, beispielsweise durch das Schulzeugnis in der Grundschule und durch das Abitur in der Oberschule.

Diesem Lehrplan liegen die pädagogisch-didaktischen Prinzipien der Europäischen Schulen zu Grunde. Diese Prinzipien werden in verschiedenen Strategiedokumenten definiert, z.B. Qualitätssicherung und -förderung an den ES, 2000-D-264, Gemeinsamer Inspektionsrahmen für den Kindergarten, den Primar- und den Sekundarbereich, 2006-D-281, Richtlinien für den Übergang vom Kindergarten zum Primar- und vom Primar- zum Sekundarbereich, 2007-D-4210.

Bei der Ausarbeitung des neuen Lehrplans Niederländisch für den Kindergarten und die Grundschule an den Europäischen Schulen wird das oben Angeführte berücksichtigt.

Der Lehrplan bezweckt:

1. die **Kenntnisse und Fähigkeiten** zu definieren, die die Schülerinnen und Schüler an den Europäischen Schulen am Ende ihrer Grundschulzeit (Kl. 5 GS) erreicht haben müssen, um einen problemlosen Übergang in den Sekundarbereich zu gewährleisten. Klarheit über diese Unterrichtsziele ist umso mehr nötig, als der Übergang in die Sekundarschule eine Jahr früher stattfindet als in den nationalen Schulsystemen (in Belgien und den Niederlanden).

Bei der Festlegung der Unterrichtsziele wird der Lehrplan von Niederländisch als Sprache I in der Oberschule (2010-D-381-nl-2) berücksichtigt, um einen ununterbrochenen Unterrichtsfluss vom Grundschul- zum Oberschulunterricht zu gewährleisten.

Die Unterrichtsziele sind in fünf Bereiche aufgeteilt und stützen sich in hohem Maße auf die relevanten niederländischen Kernziele und die Standards der Flämischen Gemeinschaft (Belgien) im Fach Niederländisch:

- Mündliche Sprachbeherrschung
- Lesefähigkeit
- Schreibfertigkeit
- Sprachbetrachtung, darunter auch Sprachstrategien
- Interkulturelle Ausrichtung

2. die Erwartungen in Bezug auf den **Fortschritt in den Lernleistungen der Schülerinnen und Schüler** zu Ende eines jeden Schuljahres zu verdeutlichen. Bei einem entsprechenden Sprachangebot und einem Feedback aus der Umgebung kann erwartet werden, dass die Schülerinnen und Schüler bestimmte Sprachfertigkeiten zu bestimmten Zeitpunkten beherrschen. Durch das Angebot effektiver Instrumente, um die Fortschritte wissenschaftlich zu überprüfen, garantiert der Lehrplan eine handlungsorientierte Evaluation. Ziel ist es, dass Lehrkräfte Schülerinnen und Schülern, die schneller, langsamer oder zu langsam die Lehrplanziele erreichen, einen Unterricht bieten, der zu ihnen passt und bei ihren Kenntnissen und Fähigkeiten ansetzt. Auf diese Weise

erhalten alle Schülerinnen und Schüler ausreichende Möglichkeiten für eine optimale Sprachentwicklung (ungeachtet ihrer [aktuellen] Sprachsituation).

3. Hilfe zu bieten, um optimalen Gebrauch zu machen von den Lernmöglichkeiten, die **der spezifische Charakter der Europäischen Schule** bietet. Bei der Aufnahme achten die Europäischen Schulen darauf, dass die Schülerinnen und Schüler Muttersprachenunterricht in der für sie dominanten Sprache bekommen. Die gute Entwicklung der dominanten Sprache ist entscheidend für den allgemeinen Spracherwerb. Auf den Europäischen Schulen kommen die Schülerinnen und Schüler in Berührung mit anderen Sprachen, sei es spontan, sei es im Unterricht. Das Sprachprofil der Schülerinnen und Schüler ist auch sehr unterschiedlich. Kinder können normalerweise schnell von der einen Sprache zur anderen wechseln oder sie schaffen spontan den Transfer von der einen zur anderen Sprache. Dies kann zuweilen zu typischen Fehlern führen, die den unterschiedlichen Phasen der Entwicklung eigen sind. Wenn die Lehrkräfte und die Eltern sich dessen bewusst sind, können Panikreaktionen vermieden werden.

Um den Lehrplan auch für die Lehrkräfte von SWALS-Schülerinnen und Schülern verständlich zu gestalten und sie bei der Planung und bei der Entscheidung bei Wahlmöglichkeiten zu unterstützen, gibt es eine angepasste Version des Lehrplans. Der Inhalt ist identisch. Im Lehrplan für die SWALS-Schülerinnen und Schüler ist pro Schuljahr angegeben, auf welche Ziele und Strategien im Sprachprogramm der Abteilung aufgebaut werden kann. Weiterhin wird angegeben, bei welchen Teilen des Lehrplans die Wahrscheinlichkeit von Interferenzfehlern groß ist und wofür die Lehrkraft daher mehr Zeit aufwenden muss.

Schülerinnen und Schüler, die es mit mehr als einer Sprache zu tun haben, müssen mehr über Sprache nachdenken, mehr Ordnung schaffen, mehr Regeln überprüfen. Hierdurch wird ihr metalinguistisches Bewusstsein stärker angesprochen und entwickelt sich besser. Im Lehrplan sind die strategischen Sprachfertigkeiten ausdrücklich aufgenommen, damit die Schülerinnen und Schüler lernen, Sprachen mit einer festen Systematik zu betrachten (dadurch, dass sie über Unterschiede und Übereinstimmungen zwischen den Sprachen nachdenken und/oder sich die unterschiedlichen Arten, Sprachen zu gebrauchen, vergegenwärtigen). So will der Lehrplan weiterhin auf die strategischen Sprachfertigkeiten, die die Schülerinnen und Schüler in der sprachenreichen Umgebung der Europäischen Schule erworben haben, die typisch für die Europäische Schule ist, bauen und auf sie Bezug nehmen.

2 Domeinen en einddoelen

De einddoelen Nederlands zijn geordend in 5 domeinen:

- Mondelinge Taalvaardigheid
- Leesvaardigheid
- Schrijfvaardigheid
- Taalbeschouwing, waaronder strategieën
- Interculturele gerichtheid

1 Mondelinge taalvaardigheid

Einddoel 1 luistervaardigheid

De leerlingen kunnen informatie verwerven bij het luisteren. Ze kunnen die informatie, mondeling of schriftelijk gestructureerd weergeven en beoordelen.

De leerlingen kunnen reflecteren over de strategieën die ze hierbij inzetten.

Einddoel 2 spreekvaardigheid

De leerlingen kunnen zich mondeling naar vorm en inhoud uitdrukken bij het geven, vragen en beoordelen van informatie, het uitbrengen van verslag, het geven van uitleg, het instrueren en bij het discussiëren.

De leerlingen kunnen reflecteren over de strategieën die ze hierbij inzetten.

2 Leesvaardigheid

Einddoel 3 leesvaardigheid

De leerlingen kunnen informatie verwerven en meningen herkennen bij het lezen van school- en studieteksten en andere instructieve teksten, van schema's, tabellen en digitale bronnen, van reclameteksten die rechtstreeks verband houden met hun leefwereld en van verhalen en expressieve (literaire) teksten die voor hun leeftijdsgroep zijn bestemd. Ze kunnen die informatie en meningen, mondeling of schriftelijk ordenen, beoordelen en gestructureerd weergeven.

De leerlingen kunnen reflecteren over de strategieën die ze hierbij inzetten.

3 Schrijfvaardigheid

Einddoel 4 schrijfvaardigheid

De leerlingen kunnen naar inhoud en vorm teksten schrijven (ook digitaal) met verschillende functies, zoals : informeren, instrueren, overtuigen of plezier verschaffen. Ze kunnen hierbij informatie en meningen ordenen.

De leerlingen kunnen reflecteren over de strategieën die ze hierbij inzetten.

4 Taalbeschouwing

Einddoel 5 taalbeschouwing waaronder leerstrategieën

De leerlingen kunnen taalkundige principes en regels toepassen zoals het onderscheid tussen het onderwerp, het werkwoordelijk gezegde en delen van dat gezegde, regels voor het spellen van werkwoorden, regels voor het spellen van andere woorden dan werkwoorden, regels voor het gebruik van leestekens.

De leerlingen beschikken over een adequate woordenschat en beheersen strategieën voor het begrijpen van voor hen onbekende woorden.

De leerlingen kunnen begrippen en termen gebruiken die gehanteerd worden bij taalbeschouwing (zie Begrippenlijst).

De leerlingen kunnen leerstrategieën inzetten bij het uitvoeren van een taaltaak. Ze kunnen zich oriënteren op de aspecten van de taaltaak en hun werk adequaat plannen. Ze kunnen zich afstemmen op het doel van de taaltaak. Ze kunnen hun aandacht behouden voor het bereiken van het doel. Ze kunnen het resultaat beoordelen in het licht van het doel van de taaltaak en de reeds verworven inzichten, vaardigheden en kennis over taalgebruik en taalsysteem.

5 Interculturele gerichtheid

Einddoel 6 interculturele gerichtheid

De leerlingen kunnen verschillende cultuuruitingen met een talige component in hun omgeving exploreren en er betekenis aan geven. De leerlingen kunnen hun gedachten, belevingen en emoties bij ervaringen met de eigen culturele leefwereld in vergelijking met die van anderen verwoorden. De leerlingen kunnen, uitgaande van het eigen referentiekader, enige kennis verwerven over de diversiteit in het culturele erfgoed met een talige component (Nederlands taalgebied – Europees – internationaal) en er waardering voor krijgen.

3 Pedagogische en didactische principes

Pedagogisch-didactisch model voor de Europese scholen

De Europese Scholen hebben gekozen voor een pedagogisch-didactisch model dat is vastgelegd in verschillende beleidsdocumenten waaronder (ten tijde van de publicatie van dit leerplan):

- *Programming in the ES – Recommendation for harmonised preparation of teaching*, 2001-D-54
- *Quality Assurance and Development in the European Schools*, 2000-D-264
- *Common Framework for Inspections in nursery, primary and secondary cycles*, 2006-D-281
- *Guidelines for nursery/primary/secondary transition*, 2007-D-4210
- *Guidelines for primary education*, 2006-D-105
- *General introduction to the nursery and primary school curricula*, 2004-D-207

Vanuit het oogpunt van de Europese Scholen en in het kader van dit leerplan beantwoordt kwalitatief hoogstaand onderwijs aan onderstaande criteria.

Deze criteria vormen voor de leerkracht, het team en de inspecteur een kader om de aanpak van het onderwijs en het onderwijsproces aan te toetsen. Leerkrachten en teams gebruiken deze criteria eveneens in het kader van een zelfevaluatieproces.

Management en organisatie

- Er vindt informatieoverdracht over het curriculum, de methodiek en didactiek en de leerlingvorderingen plaats bij de overgang van basisonderwijs naar voortgezet onderwijs.
- Het huiswerkbeleid binnen de sectie is geharmoniseerd.

Curriculum en planning

- De leraar maakt een langetermijnplanning, kortetermijnplanning en planning per les, gebaseerd op het leerplan.
- Informatie over planning en andere belangrijke zaken wordt bij overgang naar een andere leraar overgedragen.
- De planning binnen de sectie is geharmoniseerd.
- In de planning wordt rekening gehouden met differentiatie.
- De leerkracht maakt efficiënt gebruik van de geplande onderwijstijd.
- De leerkracht bewaakt de samenhang tussen het curriculum van de NMS-situatie en het curriculum van de taalsectie.

Leermiddelen

- Leermiddelen worden effectief ingezet om het leerplan te implementeren.
- Er is voldoende leergebiedgerelateerd materiaal zoals boeken en dvd's, en voldoende hardware en software op het gebied van ICT.
- Europese, multiculturele en nationale leermiddelen worden in het onderwijs geïntegreerd.
- Gepaste en actuele leermiddelen zijn beschikbaar in het klaslokaal.
- Het gebruik van de leermiddelen is binnen de afdeling geharmoniseerd.

Onderwijs en leerproces

- De lessen zijn gepland, goed gestructureerd en gebaseerd op het leerplan.
- De Europese dimensie is geïntegreerd in het onderwijs- en het leerproces.
- Er worden nadrukkelijk dwarsverbanden tussen de verschillende onderdelen van het curriculum gelegd.
- De leraar maakt vooraf de leerdoelen en te bereiken competenties bekend.
- De leerling kent de langetermijnplanning en kan een les relateren aan het eerder geleerde.
- De leerling wordt aangemoedigd om zelfstandig informatiebronnen, waaronder ICT, te hanteren.
- Waar mogelijk wordt het bewustzijn gekweekt van een bredere context buiten de school en de lessituatie.
- De leraar maakt samenwerking tussen leerlingen mogelijk.
- De leraar zorgt ervoor dat alle leerlingen actief bij de les betrokken zijn.
- De leraar hanteert een variatie aan les- en leermethodes die passen bij de lesdoelstellingen.
- De leraar integreert ICT in de lessen.
- De leraar controleert regelmatig of de leerling de stof en de opdrachten begrijpt.
- De leraar past zijn onderwijs en strategieën aan op basis van zijn analyse van de leerstijl en leerstrategieën van de leerling.

- De leerling wordt een positieve leerhouding bijgebracht.
- De leerling wordt aangemoedigd na te denken over manieren om het eigen leren te verbeteren.
- De leerling is in toenemende mate verantwoordelijk voor aspecten van het eigen leerproces.
- De leraar creëert een stimulerende omgeving waarin de leerlingen individueel en in samenwerking kunnen leren en elkaars leerproces ondersteunen.

Beoordeling

- De leraar evalueert voortdurend de voortgang van de leerling.
- Er wordt een scala aan beoordelingsmethodes gebruikt om een breed beeld te verschaffen van de vermogens van de leerling, inclusief diens vaardigheden en houding.
- De leraar maakt aan de leerling de criteria bekend die bij de beoordeling van zijn werk gehanteerd zullen worden.
- De voortgang van de leerling wordt gedocumenteerd.
- De door de leerling behaalde resultaten worden geanalyseerd.
- De door de leerling bereikte resultaten worden bekendgemaakt aan de ouders.
- Het vermogen van de leerling om zichzelf te beoordelen wordt ontwikkeld, gebruikmakend van een reeks verschillende strategieën.

Pedagogisch didactische uitgangspunten eigen aan het leergebied Nederlands

Het spreekt vanzelf dat de einddoelen en leerjaardoelen in grote mate de pedagogisch-didactische aanpak zullen beïnvloeden.

Gezien het leerplan een maximale ontwikkeling beoogt van de taalvaardigheid van alle leerlingen ongeacht hun taalsituatie, dringt zich naast een klassikale aanpak ook een meer individuele leerling gerichte instructie op. Het onderwijsaanbod zal bijgevolg gedifferentieerd zijn.

Anderzijds zullen de gekozen onderwijssituaties ook kansen moeten scheppen om bij de leerlingen:

- mondelinge communicatie te ontwikkelen
- geletterdheid te ontwikkelen
- ICT-competentie te ontwikkelen
- strategische leervaardigheid te ontwikkelen
- interculturele gerichtheid te ontwikkelen.

Daarbij legt het leerplan sterke accenten op de ontwikkeling van strategieën. Dit veronderstelt een zekere vorm van explicitering van de lesdoelen en van de strategische aanpak van het leerproces. De leerlingen zullen ook nood hebben om zelfstandig of in kleine groepjes problemen op te lossen of opdrachten uit te voeren, zodat ze kunnen ervaren hoe ze leren en waarom dat al dan niet succesvol verloopt.

Onder de actuele didactische concepten die geschikt zijn voor het bereiken van de doelen van dit leerplan hoort het interactief taalonderwijs. Interactief taalonderwijs veronderstelt dat kinderen taal leren in een krachtige leeromgeving die sociaal, betekenisvol en strategisch leren van taal bevordert, rekening houdend met verschillen tussen kinderen. Bijzondere aandacht voor de kwaliteit van het taalaanbod en van de interactie leerkracht-leerling, leerling-leerling, leerling-leerkracht zijn van uitermate groot belang.

Kwaliteitszorg in de pedagogisch didactische aanpak

Schoolniveau

Hoe belangrijk de impact van elke leerkracht afzonderlijk ook mag zijn op de vorderingen van de leerlingen, met een gelijkgerichte, consequente aanpak kan een schoolteam pas echt het verschil maken. Het samen plannen van het aanbod en het overleggen over de aanpak zijn hiervoor essentieel. In het kader van de kwaliteitsbewaking dient het team jaarlijks te reflecteren op het gerealiseerde aanbod in relatie tot het geplande aanbod en de behaalde resultaten. De groepsgemiddelden van de CITO-toetsen over meerdere jaren zijn hiervoor indicatief. Vanuit deze analyse kunnen ontwikkelplannen voor een verbetering van het moedertaalonderwijs (aanbod, aanpak, leermiddelen) binnen de taalsectie worden opgesteld en opgevolgd. Het gehele team, onder leiding van de sectiecoördinator, draagt hierin een gezamenlijke verantwoordelijkheid.

Ouderparticipatie

Voor de leerlingen is het ook belangrijk dat ze thuis verder worden ondersteund in hun taalverwerving. Het is niet vanzelfsprekend dat dit gebeurt op een didactisch verantwoorde wijze of op een wijze die voor de leerlingen herkenbaar is. Het is noodzakelijk om goed met de ouders te communiceren over wat van hen verwacht wordt en waarom. Het spreekt vanzelf dat een dergelijke communicatie binnen de sectie/school eenduidig hoort te zijn.

4 Tussendoelen per leerjaar per domein

Nederlands Moedertaal/dominante taal Swals situatie (NMS-situatie)

Om het leerplan ook transparant te maken voor de leraren in de NMS-situatie en hen te ondersteunen bij het plannen en maken van keuzes zijn er twee versies van het leerplan beschikbaar. De inhoud van beide versies zijn identiek. Echter, in het leerplan voor de NMS-situatie zijn bij de doelen en strategieën per leerjaar delen **vet** of *cursief* gedrukt.

De leerlingen die in een NMS-situatie zitten, hebben slechts een zeer beperkte tijd om de einddoelen Nederlands als moedertaal/dominante taal te behalen. Daarom is het belangrijk dat de leerkracht zo efficiënt mogelijk met deze tijd omgaat. De NMS-leerlingen verwerven in de taal van de sectie vaardigheden en strategieën die ook bij Nederlands Moedertaal/dominante taal ingezet kunnen worden. Door een goede communicatie met de groepsleerkracht van de sectie kan de moedertaalleerkracht precies achterhalen op welke onderdelen de leerlingen kunnen 'meeliften' op het programma van de sectie (woorden opzoeken in een woordenboek, strategieën met begrijpend lezen, enz.). Op die manier kan meer tijd worden geïnvesteerd in de specifieke onderdelen van het leerplan Nederlands, zoals het aanbod van woordenschat, Nederlandse spellingregels en omgaan met Nederlandse verwijswoorden tijdens begrijpend lezen.

Onder invloed van de taal van de sectie kunnen interferentiefouten optreden. Dit is bijvoorbeeld het geval bij zinsbouw en klank/tekenkoppelingen. Op termijn zouden die interferentiefouten moeten verminderen.

Cursief betekent: Bij deze onderdelen uit het leerplan kan 'meegelift' worden op het taalprogramma van de sectie.

Vet betekent: Bij deze onderdelen uit het leerplan is de kans op interferentiefouten groot, het is van belang aan deze onderdelen extra aandacht te besteden.

Een ander belangrijk punt is ouderparticipatie. Door de beperkte tijd, moeten sommige lesonderdelen thuis verder worden geoefend (bijvoorbeeld stillezen).

Tenslotte moet in acht genomen worden dat de NMS-situatie uitsluitend bedoeld is voor leerlingen die het Nederlands als moedertaal/dominante taal hebben (zie *Algemene inleiding*).

Doelen en Strategieën

Voor elk domein zijn per leerjaar en per subdomein de doelen en de strategieën vermeld.

Het **doel** is datgene wat de leerling dient te beheersen op het einde van het leerjaar. Het kan hier gaan om kennis en vaardigheden.

Let op! Er zijn doelen die in meerdere leerjaren achter elkaar aan bod komen. Deze doelen moeten elk jaar worden aangeboden passend bij het niveau. Bij het lezen van het leerplan is het dus van belang om ook het voorgaande en komende leerjaar door te nemen.

Anderzijds komen sommige doelen onder verschillende leerlijnen aan bod, maar benaderd vanuit een andere invalshoek. Bijvoorbeeld bij *Begrijpend luisteren* ligt het accent op verhaalbegrip en bij *Vertellen en presenteren* op de spreekvaardigheid. De inhoud van de les wordt bepaald door het beoogde doel.

De **strategie** is de manier waarop het kind het doel bereikt en toepast. Tijdens de taallessen worden de strategieën expliciet aangeboden en geoefend. Het is de bedoeling dat door de jaren heen de leerlingen de strategieën steeds zelfstandiger toepassen. Het wordt een attitude waarbij de leerkracht enkel nog controleert of deze worden gebruikt.

De meeste strategieën komen dus in de verschillende leerjaren terug, aangepast aan de leeftijd. Ook hier is het goed om met de collega's uit de opeenvolgende leerjaren te overleggen.

Spelling

Elke taalmethode heeft zijn eigen indeling van het aanbod per spellingscategorie per leerjaar.

Op basis van analyses van verschillende methoden baseert het CITO zich op de grootste gemene deler. In dit leerplan is bij de leerlijn spelling daarom gekozen om de doelen die getoetst worden door CITO op te nemen als doelen per leerjaar.

Wanneer de indeling in het leerplan verschilt van de indeling in de taalmethodes die door de school wordt gehanteerd is het aangewezen om de indeling van de taalmethodes te volgen. Daarbij dienen twee punten in ogenschouw genomen te worden:

- Het team dient in de planningsdocumenten aan te geven waar de afwijkingen zijn tussen de aangeboden stof en de beschrijving in het leerplan (zie bijlage 1 tot en met 4).
- Bij de interpretatie van de resultaten van de CITO-toets dient eveneens rekening gehouden te worden met het verschil in aanbod.

Ter ondersteuning is in de bijlagen 1 tot en met 4 een vergelijking gemaakt tussen de spellingscategorieën die in de betreffende taalmethodes per leerjaar worden aangeboden én de spellingscategorieën die in het leerplan en in de CITO-toets zijn opgenomen. De verschillen zijn vet gemaakt, dat wil zeggen dat de onderdelen die vet zijn in de taalmethodes niet aangeboden worden, maar wel in het leerplan en de CITO-toets zijn opgenomen.

Begrippenlijst

In de **begrippenlijst** zijn de begrippen opgenomen die in dat leerjaar expliciet aangeboden dienen te worden en die de leerlingen moeten kunnen begrijpen. Vanzelfsprekend dienen deze begrippen in meerdere leerjaren aan de orde te komen, zodat de leerlingen deze begrippen ook correct leren gebruiken. Gekozen is echter om de begrippen uitsluitend op te nemen in het leerjaar dat ze geïntroduceerd moeten worden. Om een doorgaande lijn te bewerkstelligen zal in de opeenvolgende leerjaren voortgebouwd moeten worden op de begrippen die in eerdere leerjaren al aan de orde zijn gekomen.

Tekstkenmerken

Tekstkenmerken algemeen beschrijft de kenmerken (Soort, Inhoud en Vorm) van de mondelinge en schriftelijke teksten die per leerjaar aangeboden en geproduceerd dienen te worden.

Let op! Er zijn tekstsoorten die in meerdere leerjaren aangeboden worden. De **tekstkenmerken interculturele gerichtheid** zijn als apart deel opgenomen. Dit deel is een bron van teksten die ingezet kunnen worden om te werken aan de interculturele doelen.

Het is aan de leerkracht en het team om uit het aanbod van zowel tekstkenmerken algemeen, als tekstkenmerken interculturele gerichtheid een gevarieerde keuze te maken die een opbouwende lijn waarborgt. Onderlinge afstemming op dit punt is dan ook noodzakelijk.

4.1 Mondelinge taalvaardigheid

4.1.1 Deelnemen aan gesprekken en interactief leren

Doelen		
Kleuters	P1	P2
<p><u>De leerlingen:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • kunnen alledaagse communicatieve functies uitvoeren (groeten, bedanken) • begrijpen een mondelinge boodschap met betrekking tot concrete situaties ondersteund door beeld en/of geluid • begrijpen opdrachten die door de leraar worden gegeven en die betrekking hebben op activiteiten in de klas of op school • kunnen taal doelgericht gebruiken in concrete situaties (objecten benoemen, antwoord geven op vragen, een mening geven) • gebruiken gespreksregels, vooral gericht op niet voor de beurt spreken <ul style="list-style-type: none"> • kunnen dialogen voeren met de leerkracht of met een klasgenoot tijdens spelen/werken of tijdens samenwerkingsactiviteiten (gesimuleerde telefoongesprekken; rollenspel en fantasiespel)	<p><u>De leerlingen:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • kunnen alledaagse communicatieve functies uitvoeren en hanteren daarbij aanspreekvormen voor bekenden en onbekenden (beleefde verzoeken om hulp of informatie)<ul style="list-style-type: none"> - gebruiken een correcte zinsbouw - gebruiken passende woordenschat • gebruiken gespreksregels:<ul style="list-style-type: none"> - niet voor de beurt spreken - niet door elkaar praten - bij het onderwerp blijven • kunnen taal doelgericht gebruiken in concrete klassensituaties<ul style="list-style-type: none"> - durven zich te uiten in de klas - reageren op instructies - begrijpen vragen, opdrachten en reageren op instructies - brengen ideeën naar voren in verschillende situaties - luisteren naar de mening van anderen en geven hun eigen mening • kunnen dialogen voeren met de leerkracht of met een klasgenoot tijdens spelen/werken of tijdens samenwerkingsactiviteiten (tijdens het uitvoeren van taken; naar aanleiding van gemaakt werk; dialogen met iemand van buiten de klas of de school) • verwoorden hun gedachten en eenvoudige leervragen • kunnen in kleine kring en klassikaal gesprekken voeren bij groepswork, leergesprekken, drama, rollenspel en fantasiespel	<p><u>De leerlingen:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • kunnen alledaagse communicatieve functies uitvoeren en hanteren daarbij aanspreekvormen voor bekenden en onbekenden (beleefde verzoeken om hulp of informatie)<ul style="list-style-type: none"> - gebruiken een correcte zinsbouw - gebruiken passende woordenschat • gebruiken gespreksregels:<ul style="list-style-type: none"> - niet voor de beurt spreken - niet door elkaar praten - bij het onderwerp blijven en gesprekslijn vasthouden • kunnen taal doelgericht gebruiken in concrete klassensituaties<ul style="list-style-type: none"> - durven zich te uiten in de klas - reageren op instructies - begrijpen vragen, opdrachten en reageren op instructies - brengen ideeën naar voren in verschillende situaties - luisteren naar de mening van anderen en geven hun eigen mening • kunnen dialogen voeren met de leerkracht of met een klasgenoot tijdens spelen/werken of tijdens samenwerkingsactiviteiten (tijdens het uitvoeren van taken; naar aanleiding van gemaakt werk; dialogen met iemand van buiten de klas of de school) • verwoorden hun gedachten en leervragen • kunnen in kleine kring en klassikaal gesprekken voeren bij groepswork, leergesprekken, drama, rollenspel en fantasiespel

4.1 Mondelinge taalvaardigheid

4.1.1 Deelnemen aan gesprekken en interactief leren

Doelen		
P3	P4	P5
<p><u>De leerlingen:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • kunnen alledaagse communicatieve functies uitvoeren en hanteren daarbij aanspreekvormen voor bekenden en onbekenden (beleefd verzoeken om informatie of hulp)<ul style="list-style-type: none"> - gebruiken een correcte zinsbouw - gebruiken passende woordenschat • brengen ideeën duidelijk naar voren in verschillende situaties <p>• gebruiken gespreksregels:</p> <ul style="list-style-type: none"> - niet voor de beurt spreken - niet door elkaar praten - gesprekslijn vasthouden - ingaan op bijdragen van anderen - aandacht vasthouden - nemen beurten op eigen initiatief en breiden beurten uit - reageren uit eigen beweging op beweringen van anderen - letten erop dat hun bijdragen inhoudelijk aansluiten bij de vorige spreker <p>• kunnen taal doelgericht gebruiken in concrete klassensituaties:</p> <ul style="list-style-type: none"> - nemen het initiatief tot gesprekken in kleine en grote groepen - nemen interactief deel aan klassengesprekken (o.a. discussies, groepswerk) - stimuleren elkaar tot interactie, vragen naar andermans commentaar - begrijpen verschillende opdrachten - halen de hoofdpunten uit mondelinge informatie om een opdracht uit te voeren - leiden op basis van verworven kennis nieuwe leervragen af - breiden hun kennis uit door leergesprekken (polylogen) en het bespreken van hun leerervaringen	<p><u>De leerlingen:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • kunnen alledaagse communicatieve functies uitvoeren en hanteren daarbij aanspreekvormen voor bekenden en onbekenden (beleefd verzoeken om informatie of hulp)<ul style="list-style-type: none"> - gebruiken een correcte zinsbouw - gebruiken passende woordenschat • brengen ideeën duidelijk naar voren in verschillende situaties <p>• gebruiken gespreksregels:</p> <ul style="list-style-type: none"> - niet voor de beurt spreken - niet door elkaar praten - gesprekslijn vasthouden - ingaan op bijdragen van anderen - aandacht vasthouden - nemen beurten op eigen initiatief en breiden beurten uit - reageren adequaat op beweringen van anderen - letten erop dat hun bijdragen inhoudelijk aansluiten bij de vorige spreker <p>• kunnen taal doelgericht gebruiken in concrete klassensituaties:</p> <ul style="list-style-type: none"> - nemen het initiatief tot gesprekken in kleine en grote groepen - nemen interactief deel aan klassengesprekken (o.a. discussies, groepswerk) - stimuleren elkaar tot interactie, vragen naar andermans commentaar - begrijpen verschillende opdrachten - halen de hoofdpunten uit mondelinge informatie om een opdracht uit te voeren - vatten de belangrijkste informatie uit gesproken tekst samen - leiden op basis van verworven kennis nieuwe leervragen af - breiden hun kennis uit door leergesprekken (polylogen) en het bespreken van hun leerervaringen	<p><u>De leerlingen:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • kunnen alledaagse communicatieve functies uitvoeren en hanteren daarbij aanspreekvormen voor bekenden en onbekenden (beleefd verzoeken om informatie of hulp)<ul style="list-style-type: none"> - gebruiken een correcte zinsbouw passend bij de situatie - gebruiken passende woordenschat - kunnen telefoongesprekken voeren met derden • brengen ideeën duidelijk naar voren in verschillende situaties <p>• gebruiken gespreksregels:</p> <ul style="list-style-type: none"> - niet voor de beurt spreken - niet door elkaar praten - gesprekslijn vasthouden - ingaan op bijdragen van anderen - aandacht vasthouden - nemen beurten op eigen initiatief en breiden beurten uit - reageren adequaat op beweringen van anderen - letten erop dat hun bijdragen inhoudelijk aansluiten bij de vorige spreker <p>• leiden zelf een gesprek:</p> <ul style="list-style-type: none"> - letten op de beurtverdeling - bewaken de voortgang <p>• kunnen taal doelgericht gebruiken in concrete klassensituaties:</p> <ul style="list-style-type: none"> - nemen het initiatief tot gesprekken in kleine en grote groepen - nemen interactief deel aan klassengesprekken (o.a. discussies, groepswerk) - stimuleren elkaar tot interactie, vragen naar andermans commentaar - begrijpen verschillende opdrachten - halen de hoofdpunten uit mondelinge informatie om een opdracht uit te voeren - vatten de belangrijkste informatie uit gesproken tekst samen - leiden op basis van verworven kennis nieuwe leervragen af - breiden hun kennis uit door leergesprekken (polylogen) en het bespreken van hun leerervaringen - kunnen in samenwerking met anderen nieuwe kennis construeren - wegen in een discussie argumenten tegenover elkaar af <p>• voeren dialogen met de leraar, met een klasgenoot tijdens het werken en met derden (bijv. tijdens samenwerken elkaar iets uitleggen, overleggen, feedback geven, adviseren, voorstellen doen, oplossingen bespreken)</p>

4.1 Mondelinge taalvaardigheid

4.1.2 Vertellen en presenteren

Doelen		
Kleuters	P1	P2
<p><u>De leerlingen:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • kunnen korte monologen voeren (eigen ervaringen, belevenissen of een voorgelezen prentenboek) • bereiden het vertellen van een (persoonlijk) verhaal voor door bijv. foto's/pictogrammen te gebruiken bij het (na)vertellen van een verhaal 	<p><u>De leerlingen:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • kunnen korte monologen voeren (een persoonlijk verhaal, een (voor)gelezen boek, een verhaal navertellen) • kunnen vertellen over een onderwerp dat hen interesseert, met als doel informatie te verschaffen aan hun klasgenoten 	<p><u>De leerlingen:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • kunnen (korte) monologen voeren (een persoonlijk verhaal, een (voor)gelezen boek, een verhaal navertellen) • kunnen in eigen woorden informatie weergeven • kunnen voorbereid vertellen over een onderwerp dat hen interesseert, met als doel informatie te verschaffen aan hun klasgenoten
P3	P4	P5
<p><u>De leerlingen:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • kunnen vertellen, improviseren, rapporteren over concrete bekende onderwerpen: <ul style="list-style-type: none"> - doen (korte) mededelingen aan de klas - doen verslag van activiteiten - dragen een (eenvoudig) gedicht voor • bereiden een presentatie voor volgens een stappenplan: <ul style="list-style-type: none"> - bepalen het onderwerp - houden rekening met wat toehoorders over het onderwerp weten - verzamelen geschikte informatie bij hun onderwerp - maken aantekeningen m.b.v. steekwoorden en ordenen deze - gebruiken hulpmiddelen 	<p><u>De leerlingen:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • kunnen vertellen, improviseren, rapporteren over bekende onderwerpen: <ul style="list-style-type: none"> - doen (korte) mededelingen aan de klas - doen verslag van activiteiten - dragen een (eenvoudig) gedicht voor • bereiden een presentatie voor volgens een stappenplan (zie P3): <ul style="list-style-type: none"> - bedenken wat ze met de presentatie willen bereiken - gebruiken visuele en digitale hulpmiddelen - spreken met juist volume en afwisselend tempo - ondersteunen de presentatie met non-verbale communicatie: houding, mimiek, gebaren - hanteren een logische opbouw - hebben interactie met het publiek 	<p><u>De leerlingen:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • kunnen vertellen, improviseren, rapporteren over bekende onderwerpen: <ul style="list-style-type: none"> - doen verslag van activiteiten - dragen een gedicht voor - houden een voordracht - houden een betoog waarin ze hun mening onderbouwd met argumenten geven • kunnen een presentatie houden waarbij ze de aandacht van de groep vasthouden (zie P4)

4.1 Mondelinge taalvaardigheid

4.1.3 Begrijpend luisteren

Doelen		
Kleuters	P1	P2
<p><u>De leerlingen:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • kunnen hun aandacht tijdens het luisteren richten en gedurende langere tijd vasthouden • begrijpen (interactief) voorgelezen verhalen • kunnen aan de hand van de omslag van een boek de titel en de inhoud van het boek al enigszins voorspellen • begrijpen dat illustraties en tekst samen een verhaal vertellen • weten dat je vragen over een boek kunt stellen (wie, wat, waar) • ervaren dat vragen je helpen om goed naar het verhaal te luisteren en te letten op de illustraties • ervaren dat verhalen een opbouw hebben • kunnen een eenvoudig verhaal naspelen terwijl de leerkracht vertelt of voorleest • kunnen een eenvoudig voorgelezen verhaal navertellen, met steun van illustraties 	<p><u>De leerlingen:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • tonen interesse in lezen • begrijpen de taal van voorleesboeken • kunnen aan de hand van de omslag van een boek de inhoud van het boek voorspellen • kunnen halverwege enige voorspellingen doen over het verdere verloop van het verhaal (volgorde en inhoud hoofdpersonen, de plaats, gebeurtenis en eventuele oplossing of afloop) • zijn in staat om vragen over een boek te stellen en gericht te luisteren • zijn in staat om enkele conclusies te trekken naar aanleiding van een voorgelezen verhaal (wie, wat, waar, oplossing en afloop) • weten dat de meeste verhalen een vaste opbouw hebben • kunnen een voorgelezen verhaal navertellen, eventueel nog met steun van illustraties • begrijpen voorgelezen verhalende teksten • kunnen verschillende soorten teksten (verhalende en informatieve) onderscheiden • bepalen welke informatie uit voorgelezen teksten wel/niet belangrijk is en geven de hoofdpunten weer • vinden gevraagde informatie in een voorgelezen tekst • begrijpen de relaties en de betekenis van woorden in een zin • weten wat de betekenis van eenvoudige verwijsrelaties zijn zoals: 'Jan lacht; hij heeft plezier' 	<p><u>De leerlingen:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • kunnen een voorgelezen verhaal navertellen zonder gebruik te hoeven maken van illustraties • activeren hun eigen kennis over het thema en maken voorspellingen • kunnen informatie uit een tekst afleiden • kunnen het trefwoord in een verhaal onderscheiden
P3	P4	P5
<p><u>De leerlingen:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • stellen zichzelf (met de leerkracht) relevante vragen voor, tijdens en na het beluisteren van een tekst • activeren hun eigen kennis over het thema en maken voorspellingen • herkennen de structuur van verhalende teksten • kunnen naast letterlijk ook eenvoudig figuurlijk taalgebruik interpreteren • kunnen feiten en meningen in teksten herkennen (als die duidelijk worden aangeduid bv. met "ik vind") • kunnen meningen in teksten vergelijken met hun eigen mening • kunnen aangeven of ze het wel of niet eens zijn met de mening(en) uit de tekst en er hun argumenten bij geven 	<p><u>De leerlingen:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • stellen zichzelf relevante vragen voor, tijdens en na het beluisteren van een tekst • kunnen de informatie in een te beluisteren tekst voorspellen • kunnen de hoofdgedachte uit een verhaal of presentatie afleiden • kunnen het thema van een tekst bepalen en hun eigen kennis over het thema aangeven • herkennen de structuur van verhalende en informatieve teksten • benutten de structuur van het voorgelezen verhaal of de presentatie bij het beluisteren ervan • kunnen het onderscheid tussen feiten en meningen herkennen en zelf aanbrengen • kunnen informatie en meningen uit verschillende bronnen met elkaar vergelijken • vatten de belangrijkste informatie uit gesproken tekst samen 	<p><u>De leerlingen:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • voorspellen de informatie in een tekst en toetsen hun voorspelling tijdens het luisteren • maken het onderscheid tussen informeel en formeel taalgebruik • kunnen informatie op waarde schatten, onder meer afgaand op de bron • kunnen belangrijke informatie /hoofdzaken uit diverse media halen en begrijpen • luisteren kritisch naar mondelinge informatie en vormen zich een mening, zijn zich ervan bewust dat argumenten dienen om luisteraars te overhalen • ontdekken inconsistenties binnen gesproken taal en kunnen deze benoemen • kunnen verkregen informatie vergelijken en op zijn waarde beoordelen • plannen, sturen, bewaken en controleren hun eigen luistergedrag

4.1 Mondelinge taalvaardigheid

4.1.4 Auditief waarnemen

Doelen		
Kleuters	P1	P2
<p><u>De leerlingen:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • kunnen versjes met meer dan 4 regels onthouden en opzeggen • kunnen hetzelfde woord herkennen in een reeks woorden <p>• herkennen verschillen tussen geluiden</p> <ul style="list-style-type: none"> • kunnen geluiden lokaliseren • herkennen letters in een woord • kunnen losse klanken van een éénlettergrepig woord samenvoegen tot een woord	<p><u>De leerlingen:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • kunnen versjes met meer dan 6 regels onthouden en opzeggen • kunnen een betekenisvolle reeks van 10 woorden onthouden en reproduceren	
P3	P4	P5

4.1 Mondelinge taalvaardigheid		
4.1.5 Strategieën		
Kleuters	P1	P2
De leerlingen kunnen onder aansturing van de leerkracht de volgende strategieën inzetten:	De leerlingen zetten onder aansturing van de leerkracht de volgende strategieën in en bespreken die achteraf met de leerkracht:	De leerlingen zetten onder aansturing van de leerkracht de volgende strategieën in en bespreken die achteraf met de leerkracht:
Algemeen <ul style="list-style-type: none"> • de inhoud bepalen • informatie verzamelen • structuur aanbrengen in de gesproken tekst 	Algemeen <ul style="list-style-type: none"> • de inhoud bepalen • informatie verzamelen • structuur aanbrengen in de gesproken tekst 	Algemeen <ul style="list-style-type: none"> • voor het spreken <ul style="list-style-type: none"> - de inhoud en het doel bepalen - informatie verzamelen, selecteren en ordenen - structuur aanbrengen in de tekst
Begrijpend luisteren <ul style="list-style-type: none"> • voor het luisteren: <ul style="list-style-type: none"> - voorkennis activeren - het luisterdoel bepalen - de inhoud voorspellen • voor, tijdens en na het luisteren informatie verzamelen en de inhoud bepalen 	Begrijpend luisteren <ul style="list-style-type: none"> • voor het luisteren: <ul style="list-style-type: none"> - voorkennis activeren - het luisterdoel bepalen - de inhoud voorspellen • voor, tijdens en na het luisteren informatie verzamelen en de inhoud bepalen op basis van <ul style="list-style-type: none"> - zinnen of uitspraken die steeds terugkeren - de tekstsoort - het onderwerp - de chronologische volgorde van de gebeurtenissen 	Begrijpend luisteren <ul style="list-style-type: none"> • voor het luisteren: <ul style="list-style-type: none"> - voorkennis activeren - het luisterdoel bepalen - de inhoud voorspellen - zich een voorstelling vormen van het onderwerp en de zender van de boodschap (de spreker) • voor, tijdens en na het luisteren informatie verzamelen en de inhoud bepalen op basis van <ul style="list-style-type: none"> - sleutelwoorden en –zinnen - signaalwoorden die een chronologie aangeven - de functie van vraagwoorden
P3	P4	P5
De leerlingen bepalen hun strategie vooraf met de leerkracht:	De leerlingen bepalen hun strategie vooraf met de leerkracht en leren reflecteren over het bereikte resultaat en de ingezette strategieën	De leerlingen bepalen zelf de beste strategie en reflecteren over het bereikte resultaat en de ingezette strategieën, kennis en vaardigheden
Algemeen <ul style="list-style-type: none"> • voorkennis activeren • de inhoud en het doel bepalen • de inhoud voorspellen • zich een voorstelling vormen van het onderwerp en de zender van de boodschap (de spreker) • informatie verzamelen, selecteren en ordenen • structuur aanbrengen in de tekst 	Algemeen <ul style="list-style-type: none"> • voorkennis activeren • de inhoud en het doel bepalen • de inhoud voorspellen • zich een voorstelling vormen van het onderwerp en de zender van de boodschap (de spreker) • in interactie treden (verbaal en non-verbaal) met de spreker: <ul style="list-style-type: none"> - de spreker feedback geven • tijdens en na het spreken verbale en non-verbale feedback beoordelen • informatie verzamelen, selecteren en ordenen • structuur aanbrengen in de tekst 	Algemeen <ul style="list-style-type: none"> • voorkennis activeren • de inhoud en het doel bepalen • de inhoud voorspellen • zich een voorstelling vormen van het onderwerp en de zender van de boodschap (de spreker) • in interactie treden (verbaal en non-verbaal) met de spreker: <ul style="list-style-type: none"> - de spreker feedback geven - de presentatie van de spreker beoordelen en erop inspelen - vragen om te verduidelijken of om te herhalen • tijdens en na het spreken verbale en non-verbale feedback beoordelen • informatie verzamelen, selecteren en ordenen • structuur aanbrengen in de tekst
Begrijpend luisteren <ul style="list-style-type: none"> • voor, tijdens en na het luisteren informatie verzamelen en de inhoud bepalen op basis van het herkennen en interpreteren van <ul style="list-style-type: none"> - sleutelwoorden en –zinnen - de herkenbare relaties in de tekst (vraag-antwoord, oorzaak-gevolg, tegenstelling, middel-doel) - verwijswoorden en antecedenten - de context (om een nieuw woord te begrijpen) 	Begrijpend luisteren <ul style="list-style-type: none"> • voor, tijdens en na het luisteren informatie verzamelen en de inhoud bepalen op basis van het herkennen en interpreteren van <ul style="list-style-type: none"> - sleutelwoorden en –zinnen - de herkenbare relaties in de tekst - verwijswoorden en antecedenten - de context (om onduidelijke passages te begrijpen) - verbanden tussen woorden, zinnen en alinea's 	Begrijpend luisteren <ul style="list-style-type: none"> • voor, tijdens en na het luisteren informatie verzamelen en de inhoud bepalen op basis van het herkennen en interpreteren van <ul style="list-style-type: none"> - de relaties en structuren - de verwijswoorden en antecedenten - de verbanden tussen woorden, zinnen en alinea's - de hoofd- en bijzaken

4.2 Leesvaardigheid

4.2.1 Technisch lezen

Doelen		
Kleuters	P1	P2
<p><u>De leerlingen:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • zijn in staat om woorden, zoals de eigen naam en namen van voor het kind belangrijke personen/dingen, logo's en merknamen als globale eenheden te lezen en schrijven • <i>kunnen onderscheid tussen de vorm en betekenis van woorden maken</i> • <i>weten eenvoudige woorden in klankgroepen te verdelen</i> • <i>reageren op en spelen met bepaalde klankpatronen in woorden; eerst door eindrijm ("Pan rijmt op Jan") en later met behulp van beginrijm ("Kees en Kim beginnen allebei met de -k.")</i> • <i>kunnen fonemen als de kleinste klankeenheden in woorden onderscheiden, zoals bij p-e-n</i> • <i>ontdekken dat woorden zijn opgebouwd uit klanken en dat letters met die klanken corresponderen</i> • <i>kunnen meeste letters fonetisch benoemen (tenminste 12)</i> 	<p><u>De leerlingen:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • kunnen de letters fonetisch vlot benoemen (zie signalering) • <i>zijn in staat om de klankzuivere (km-, mk- en mkm-) woorden te ontsleutelen zonder eerst de afzonderlijke letters te verklanken</i> • <i>lezen klankzuivere woorden (van het type mmkm, mkmm en mmkmm)</i> • herkennen een aantal woorden automatisch • kunnen door de foneem-grafeemkoppeling nieuwe woorden lezen • lezen gangbare woorden • lezen zinnen • <i>maken gebruik van enkele decodeer- en leesstrategieën om woorden snel en nauwkeurig te herkennen zoals: herkennen een aantal lettercombinaties (zie methode) herkennen het unieke letterpatroon van een aantal woorden kunnen lettergrepen in geschreven woorden herkennen</i> • <i>kunnen teksten op AVI-E3 beheersingsniveau lezen</i> 	<p><u>De leerlingen:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>lezen korte woorden met afwijkende spellingspatronen en meerlettergrepige woorden</i> • herkennen woorden steeds meer automatisch • gebruiken leestekens (punt, uitroepetekens, komma en vraagtekens) • lezen nieuwe woorden • leest duidelijk hardop • <i>maken gebruik van decodeer en leesstrategieën om woorden snel en nauwkeurig te herkennen zoals: herkennen alle lettercombinaties en herkennen het unieke letterpatroon van woorden kunnen lettergrepen in geschreven woorden herkennen</i> • <i>verdelen woorden in klanken en lettergrepen, in voor- en achtervoegsels</i> • <i>kunnen teksten op AVI-E4 beheersingsniveau lezen</i>
P3	P4	P5
<p><u>De leerlingen:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • herkennen lettergrepen in geschreven woorden • lezen groepen woorden als geheel • interpreteren leestekens op de gepaste wijze (punt, uitroepetekens en vraagtekens) • <i>lezen duidelijk en met expressie (lezen een tekst met het gepaste dynamisch en melodisch accent)</i> • <i>herkennen alle lettercombinaties (bijvoorbeeld: sch, ou, ei, enz.)</i> • herkennen het letterpatroon van (gangbare) woorden • houden bij het voorlezen rekening met het leesdoel en met het publiek (een informatieve tekst heeft een ander doel dan een griezelvehaal) • <i>kunnen teksten op AVI- E5 beheersingsniveau lezen</i> 	<p><u>De leerlingen:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • lezen groepen woorden als geheel • interpreteren leestekens (punt, uitroepetekens, komma, en vraagtekens) op gepaste wijze • <i>lezen duidelijk en met expressie (lezen een tekst met het gepaste dynamisch en melodisch accent)</i> • <i>herkennen alle lettercombinaties</i> • herkennen het letterpatroon van de (leen)woorden • houden bij het voorlezen rekening met het leesdoel en met het publiek • <i>kunnen teksten op AVI- E6 beheersingsniveau lezen</i> 	<p><u>De leerlingen:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • gebruiken de leestekens (punt, komma, uitroepetekens, vraagtekens dubbele punt) op gepaste wijze • houden bij het voorlezen rekening met het leesdoel en met het publiek • kunnen zelfstandig (voor) lezen • lezen duidelijk en met expressie • <i>kunnen teksten op AVI-E7 beheersingsniveau lezen</i> • gebruiken verschillende technieken om woorden snel en nauwkeurig te herkennen

4.2 Leesvaardigheid

4.2.2 Begrijpend / studerend lezen en informatieverwerking

Doelen		
Kleuters	P1	P2
<p><u>De leerlingen:</u> Zie begrijpend luisteren.</p>	<p><u>De leerlingen:</u> Zie begrijpend luisteren.</p>	<p><u>De leerlingen:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • begrijpen de taal van voorleesboeken en zijn in staat om enkele conclusies te trekken naar aanleiding van een voorgelezen verhaal (volgorde en inhoud (hoofdpersonen (wie?), de plaats (waar?), gebeurtenis (wat?) en eventuele oplossing of afloop) • kunnen halverwege voorspellingen doen over het verdere verloop van het verhaal (volgorde, inhoud hoofdpersonen, de plaats, gebeurtenis en eventuele oplossing of afloop) • kunnen een voorgelezen verhaal navertellen zonder gebruik te hoeven maken van illustraties • begrijpen de relaties en de betekenis van zinnen in een tekst • weten wat de betekenis van verwijsrelaties is zoals: 'De jongen gaat naar buiten; daar is het koud'
		<ul style="list-style-type: none"> • tonen interesse in zelf lezen • begrijpen eenvoudige teksten • zijn in staat om conclusies te trekken naar aanleiding van een zelf gelezen verhaal • bepalen welke informatie wel/niet belangrijk is, in relatie tot eigen kennis/geven de hoofdpunten weer • kunnen informatie uit verschillende teksten (globaal) met elkaar vergelijken • kunnen woorden opzoeken
		<ul style="list-style-type: none"> • kunnen informatie afleiden uit teksten • kennen de functie van verschillende informatiebronnen en zoeken (met hulp van de leerkracht) de gewenste informatie op (woordenboeken, jeugdtijdschriften, schoolkranten en internet) • zoeken in een documentatiecentrum of schoolbibliotheek een boek of ander materiaal op • herkennen verschillende tekstsoorten zoals verhalende en informatieve teksten

4.2 Leesvaardigheid

4.2.2 Begrijpend / studerend lezen en informatieverwerking

Doelen		
P3	P4	P5
<p><u>De leerlingen:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • tonen interesse in verschillende tekstsoorten • kennen de begrippen titel, tekst, verhaalttekst, informatieve tekst, kern, midden, slot • herkennen verschillende tekstsoorten (verhalende en informatieve teksten) • herkennen de structuur van verhalende teksten • kunnen verwijswaarden aan antecedenten koppelen • kunnen naast concreet taalgebruik ook eenvoudig figuurlijk taalgebruik interpreteren • begrijpen de relaties en de betekenis van zinnen in een tekst en de thematische betekenis • weten wat de betekenis van verwijsrelaties is ('Els kreeg een zoen, dat had ze niet verwacht') • kunnen informatie afleiden uit een tekst • kunnen meningen herkennen (vooral meningen die duidelijk worden aangeduid, bijvoorbeeld met behulp van signaalwoorden als 'ik vind') • kunnen feiten en meningen herkennen en onderscheiden • kunnen mening(en) uit de tekst vergelijken met eigen mening • kunnen aangeven of ze het wel of niet eens zijn met de mening(en) uit de tekst en hun argumenten daaraan geven • gebruiken diverse bronnen om informatie op te zoeken • kennen de functie en opzet van verschillende informatiebronnen (woordenboeken, jeugdtijdschriften, schoolkranten en internet) en weten daar de gewenste informatie uit te halen • hanteren geschreven taal als middel voor informatieverwerking • <i>zoeken in een documentatiecentrum of schoolbibliotheek een boek of ander materiaal op een efficiënte wijze op</i> • zoeken snel woorden op, die alfabetisch zijn geordend • kunnen informatie uit verschillende teksten met elkaar vergelijken 	<p><u>De leerlingen:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • tonen interesse voor verschillende tekstsoorten • kennen de begrippen titel, tekst, verhaalttekst, informatieve tekst, kern, midden, slot, alinea, kopje en paragraaf • onderscheiden verschillende soorten teksten en hun structuur (verhalende en informatieve teksten) • herkennen verschillende tekstgenres en hun functies • kunnen verwijswaarden aan antecedenten koppelen • kunnen eenvoudig figuurlijk taalgebruik interpreteren • kunnen informatie afleiden uit een tekst • begrijpen teksten met stijgende moeilijkheidsgraad <ul style="list-style-type: none"> • kunnen meningen herkennen (vooral meningen die duidelijk worden aangeduid, bijvoorbeeld met behulp van signaalwoorden als 'ik vind') • kunnen onderscheid tussen feiten en meningen herkennen, onderscheiden en zelf aanbrengen • kunnen aangeven of ze het wel of niet eens zijn met de mening(en) uit de tekst en hun argumenten daaraan geven • gebruiken diverse bronnen om informatie op te zoeken • kunnen informatie en meningen uit verschillende bronnen met elkaar vergelijken <ul style="list-style-type: none"> • <i>zoeken in een documentatiecentrum of schoolbibliotheek een boek of ander materiaal op een efficiënte wijze op</i> • zoeken snel woorden op, die alfabetisch zijn geordend • kunnen informatie uit verschillende teksten met elkaar vergelijken 	<p><u>De leerlingen:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • tonen interesse voor verschillende tekstsoorten • zijn in staat op basis van de functie en structuur onderscheid te maken tussen verhalende en informatieve teksten • herkennen verschillende genres <ul style="list-style-type: none"> • kunnen figuurlijk taalgebruik interpreteren • <i>kunnen onderscheid maken tussen formeel en informeel gebruik van geschreven taal</i> • begrijpen de inhoud en de bedoeling van een tekst (kunnen de verkregen informatie vergelijken en op hun waarde beoordelen) • leiden betekenisrelaties tussen zinnen en alinea's af en herkennen inconsistenties • bepalen de hoofdgedachte van een tekst • kunnen een mening vormen en op basis van verworven informatie een mening herzien <ul style="list-style-type: none"> • kennen de betekenis en functie van verschillende informatiebronnen (woordenboeken, encyclopedieën, week- en dagbladen, tijdschriften, spoorboeken, naslagwerken, atlanten en internet) en weten daar de gewenste informatie uit op te zoeken • <i>zoeken in een bibliotheek boeken of andere materialen op een efficiënte wijze op met behulp van een computer</i> • zoeken, selecteren en verwerken op een doelbewuste en efficiënte manier informatie uit verschillende bronnen • kunnen informatie en meningen vergelijken en beoordelen bij het lezen van school- en studieteksten en andere instructieve teksten en bij systematisch geordende bronnen (waaronder digitale bronnen)

4.2 Leesvaardigheid

4.2.3 Strategieën

Kleuters	P1	P2
<p>De leerlingen kunnen onder aansturing van de leerkracht de volgende strategieën inzetten:</p> <p>Algemeen</p> <ul style="list-style-type: none"> • voor, tijdens en na het luisteren informatie verzamelen en de inhoud bepalen • <i>eventuele voorkennis activeren</i> • <i>luisterdoel bepalen</i> • <i>inhoud voorspellen</i> 	<p>De leerlingen zetten onder aansturing van de leerkracht de volgende strategieën in en bespreken die achteraf met de leerkracht:</p> <p>Algemeen</p> <ul style="list-style-type: none"> • voor, tijdens en na het luisteren naar of het lezen van een tekst informatie verzamelen en de inhoud bepalen • <i>eventuele voorkennis activeren</i> • <i>luister-/leesdoel bepalen</i> • <i>inhoud voorspellen</i> • technieken toepassen om woorden snel en nauwkeurig te herkennen 	<p>De leerlingen zetten onder aansturing van de leerkracht de volgende strategieën in en bespreken die achteraf met de leerkracht:</p> <p>Algemeen</p> <ul style="list-style-type: none"> • voor, tijdens en na het lezen van een tekst informatie verzamelen en de inhoud bepalen • <i>eventuele voorkennis activeren</i> • <i>leesdoel bepalen</i> • <i>inhoud voorspellen</i> • technieken toepassen om woorden snel en nauwkeurig te herkennen
<p>Begrijpend/studerend lezen en informatieverwerving</p> <ul style="list-style-type: none"> • informatie uit de tekst schematiseren: <ul style="list-style-type: none"> - woordspin/woordweb - symbolen/afbeeldingen gebruiken als middel om de volgorde en inhoud van een tekst weer te geven 	<p>Begrijpend/studerend lezen en informatieverwerving</p> <ul style="list-style-type: none"> • herlezen van een tekst • informatie uit de tekst schematiseren: <ul style="list-style-type: none"> - woordspin/woordweb • onderstrepen van belangrijke woorden 	<p>Begrijpend/studerend lezen en informatieverwerving</p> <ul style="list-style-type: none"> • herlezen van een tekst • informatie uit de tekst schematiseren: <ul style="list-style-type: none"> - woordspin/woordweb, tijdbalk, vraag-/antwoordschema • signaalwoorden en -tekens bij tekststructuren benutten bij het schematiseren

4.2 Leesvaardigheid

4.2.3 Strategieën

P3	P4	P5
De leerlingen bepalen hun strategie vooraf met de leerkracht:	De leerlingen bepalen hun strategie vooraf met de leerkracht en leren reflecteren over het bereikte resultaat en de ingezette strategieën	De leerlingen bepalen zelf de beste strategie en reflecteren over het bereikte resultaat en de ingezette strategieën, kennis en vaardigheden
Algemeen <ul style="list-style-type: none"> • voor, tijdens en na het lezen van een tekst informatie verzamelen en de inhoud bepalen • <i>eventuele voorkennis activeren</i> • <i>leesdoel bepalen</i> • <i>inhoud voorspellen</i> 	Algemeen als P3	Algemeen als P3
Begrijpend/studerend lezen en informatieverwerking <ul style="list-style-type: none"> • het eigen leesgedrag plannen, sturen, bewaken en corrigeren <ul style="list-style-type: none"> - <i>schematiseren (als P2)</i> - hoofd- en bijzaken onderscheiden in een tekst - relevante vragen stellen voor en na het lezen van een tekst - aantekeningen maken - teksten in eigen woorden samenvatten • op de uitgevoerde leesactiviteiten en hun resultaten reflecteren 	Begrijpend/studerend lezen en informatieverwerking <ul style="list-style-type: none"> • het eigen leesgedrag plannen, sturen, bewaken en corrigeren <ul style="list-style-type: none"> - als P3 - een kort uittreksel maken - relevante vragen stellen voor, tijdens en na het lezen van een tekst • op de uitgevoerde leesactiviteiten en hun resultaten reflecteren 	Begrijpend/studerend lezen en informatieverwerking <ul style="list-style-type: none"> • het eigen leesgedrag plannen, sturen, bewaken en corrigeren <ul style="list-style-type: none"> - als P4 - een samenvatting maken van een verhalende of informatieve tekst • op de uitgevoerde leesactiviteiten en hun resultaten reflecteren

4.3 Schrijfvaardigheid		
4.3.1 Technisch schrijven		
Doelen		
Kleuters	P1	P2
Algemeen: <ul style="list-style-type: none"> ontwikkelen een gezonde lichaamshouding 	Algemeen: Zie kleuters	Algemeen: Zie kleuters
Schoonschrijven: <u>De leerlingen:</u> <ul style="list-style-type: none"> ontwikkelen een goede pengreep ontwikkelen hun fijne motoriek schrijven schrijfpatronen vanuit hun pols hanteren geschreven taal als middel communicatie 	Schoonschrijven: <u>De leerlingen:</u> <ul style="list-style-type: none"> hanteren een goede pengreep ontwikkelen een leesbaar handschrift kunnen de schrijffletters en hun verbindingen schrijven hanteren geschreven taal als middel voor communicatie kunnen woorden en korte zinnen overschrijven 	Schoonschrijven: <u>De leerlingen:</u> <ul style="list-style-type: none"> hanteren een goede pengreep hebben een leesbaar handschrift kunnen de hoofdletters en hun verbindingen schrijven hanteren geschreven taal als middel voor communicatie kunnen een tekst foutloos overschrijven kunnen eenvoudige teksten schrijven
ICT: <u>De leerlingen:</u> <ul style="list-style-type: none"> werken op de computer aan de hand van relevante educatieve programma's <i>kunnen op correcte wijze de muis hanteren</i> <i>maken kennis met een tekstverwerkingsprogramma</i> 	ICT: <u>De leerlingen:</u> <ul style="list-style-type: none"> werken op de computer aan de hand van relevante educatieve programma's <i>kunnen op correcte wijze de muis hanteren en omgaan met de verschillende functies</i> <i>kunnen de aangeboden letters op het toetsenbord vinden en hiermee woorden maken</i> <i>kunnen de huidige communicatiemiddelen duiden (sms, e-mail)</i> 	ICT: <u>De leerlingen:</u> <ul style="list-style-type: none"> werken op de computer aan de hand van relevante educatieve programma's <i>kunnen enkelvoudige zinnen typen, interpunctie aanbrengen en zijn in staat een klein verhaal of bericht te typen</i> <i>weten dat je digitale beelden kunt gebruiken bij het overbrengen van informatie</i>

4.3 Schrijfvaardigheid

4.3.1 Technisch schrijven

Doelen		
P3	P4	P5
<p>Algemeen:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Zie kleuters 	<p>Algemeen:</p> <p>Zie kleuters</p>	<p>Algemeen:</p> <p>Zie kleuters</p>
<p>Schoonschrijven:</p> <p><u>De leerlingen:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • hanteren een leesbaar en verzorgd handschrift <ul style="list-style-type: none"> • automatiseren hun lopend schrift 	<p>Schoonschrijven:</p> <p><u>De leerlingen:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • hanteren een leesbaar en verzorgd handschrift <ul style="list-style-type: none"> • schrijven in tempo en de reflectie op hun eigen schrijffresultaten komt steeds meer centraal te staan 	<p>Schoonschrijven:</p> <p><u>De leerlingen:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • kunnen de vormgeving en de presentatie van hun teksten verzorgen door aandacht te besteden aan de leesbaarheid van hun (hand)schrift, zinsbouw, bladspiegel, <i>beeldende elementen en kleur</i> • schrijven vlot leesbaar en verzorgd
<p>ICT:</p> <p><u>De leerlingen:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>schrijven teksten op de computer</i> • <i>werken met tekstverwerkingsprogramma's</i> <ul style="list-style-type: none"> • hanteren geschreven taal als middel voor informatieverwerking <ul style="list-style-type: none"> • werken op de computer aan de hand van relevante, educatieve programma's • <i>kunnen zinnen typen, interpunctie (hoofdletters, punt, vraagteken en uitroepetekens) aanbrengen en zijn in staat een verhaal of bericht te typen</i> <ul style="list-style-type: none"> • <i>kunnen onder begeleiding van de leerkracht eenvoudige e-mail berichten versturen en e-mail openen</i> • <i>maken onder begeleiding van de leerkracht digitaal beeldmateriaal</i> 	<p>ICT:</p> <p><u>De leerlingen:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>werken vlot met tekstverwerkingsprogramma's</i> • <i>bewerken teksten met behulp van computer</i> <ul style="list-style-type: none"> • hanteren geschreven taal als middel voor informatieverwerking en communicatie • werken op de computer aan de hand van relevante, educatieve programma's • <i>kunnen vlot zinnen typen, interpunctie (hoofdletters, punt, vraagteken, uitroepetekens, dubbele punt en de komma) aanbrengen en zijn in staat een verhaal of bericht te typen</i> <ul style="list-style-type: none"> • <i>kunnen eenvoudige e-mail berichten versturen en e-mails openen</i> • <i>maken zelfstandig eenvoudige digitaal beeldmateriaal en kunnen deze presenteren in de groep</i> 	<p>ICT:</p> <p><u>De leerlingen:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>werken vlot en zelfstandig met tekstverwerkingsprogramma's</i> • <i>maken gebruik van de mogelijkheden van een tekstverwerkingsprogramma</i> <ul style="list-style-type: none"> • werken op de computer aan de hand van relevante, educatieve programma's • <i>kunnen vlot zinnen typen, interpunctie (komma, puntkomma, dubbele punt, aanhalingstekens, haakjes, uitroepetekens, vraagteken, aandachtstreepjes) aanbrengen en zijn in staat een klein verhaal of bericht te typen</i> • <i>kunnen e-mail berichten versturen, e-mails openen, bijlagen bijvoegen en groepen aanmaken</i> • <i>kunnen digitaal beeldmateriaal voor verschillende doeleinden maken en presenteren (bijvoorbeeld voor een spreekbeurt)</i>

4.3 Schrijfvaardigheid

4.3.2 Spellen

Doelen		
Kleuters	P1	P2
<p><u>De leerlingen:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • ontdekken dat woorden zijn opgebouwd uit klanken en dat letters met die klanken corresponderen en leggen de foneem-grafeemkoppeling • ontwikkelen taalbewustzijn en ontdekken het alfabetisch principe: • ontwikkelen fonologisch bewustzijn:<ul style="list-style-type: none"> - kunnen zinnen opdelen in woorden - kunnen samengestelde woorden opdelen in afzonderlijke componenten - kunnen woorden in klankgroepen verdelen - kunnen klankgroepen verbinden tot woorden - kunnen rijmen opzeggen samen met iemand anders - kunnen individueel rijmen opzeggen - herkennen van eindrijm - passen de eindrijm zelfstandig toe: zelf ontdekken van rijm, produceren van rijm • ontwikkelen fonemisch bewustzijn:<ul style="list-style-type: none"> - herkennen beginrijm in langgerekte woorden (de Sint, de Sint slaapt) - herkennen beginrijm in gewoon uitgesproken woorden • kunnen onder begeleiding van de leerkracht:<ul style="list-style-type: none"> - beginrijm toepassen - een klinker in een woord isoleren - auditief analyseren op klankniveau - auditief synthetiseren op klankniveau - tenminste 12 letters kunnen benoemen	<p><u>De leerlingen:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • weten dat woorden zijn opgebouwd uit klanken en dat letters met die klanken corresponderen en leggen de foneem-grafeemkoppeling • kunnen door de foneem-grafeemkoppeling woorden die ze nog niet eerder hebben gezien, lezen en schrijven • kunnen de onderstaande categorieën tijdens dictees en gerichte oefening correct toepassen:<ol style="list-style-type: none"> 1: mkm-woorden (mat en boom) 2: mmkm-woorden en mkmm-woorden (drop en fiets) 3: mmkmm-woorden (klomp en plant) 4: woorden met een tussenklink die niet geschreven wordt (park en melk) 5: woorden met meer dan twee medeklinkers na elkaar (strik en korst) 6: woorden met sch- of schr- (schaal en schrik) 7: woorden met -ng of -nk (bang en flink) • kunnen in vrije vorm klankzuivere woorden spellen op basis van de elementaire spelhandeling en eenvoudige interpunctie toepassen: gebruik punt, vraagteken en uitroepetekens Kunnen klankzuivere woorden en korte zinnen correct schrijven • fonemisch bewustzijn:<ul style="list-style-type: none"> - herkennen beginrijm in woorden - herkennen beginrijm in gewoon uitgesproken woorden • kunnen beginrijm toepassen • kunnen een klinker in een woord isoleren • kunnen auditief analyseren op klankniveau • kunnen auditief synthetiseren op klankniveau • kunnen alle letters benoemen	<p><u>De leerlingen:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • kunnen de onderstaande categorieën tijdens dictees en gerichte oefening correct toepassen:<ol style="list-style-type: none"> 8: woorden met f-,v-, s- of z- (feest, vel, ziek) 9 : verkleinwoorden met -je en -tje (huisje, stoeltje) 10: woorden met ge-, be-, ver- of met -el, -er, -en (begin, vlieger) 11: woorden met ei of ij (trein, rijst) 12: woorden met -aai, -ooi, of oei (saai, kooi, foei) 13: samengestelde woorden met twee medeklinkers na elkaar (balpen, voetbal) 14: woorden met -eer, -oor, of -eur (peer, koor, beurt) 15: woorden met -a, -o of -u (vla, zo, hoera) 16: woorden met -au(w) of -ou(w) (saus, vrouw) 17: woorden -ch of -cht (pech, gracht) 18: woorden met -d (hond, strand) 19: woorden -eeuw, -ieuw of -uw (sneeuw, kieuw) 20: woorden met open eerste lettergreep (straten) 21: woorden met gesloten eerste lettergreep (bruggen) • kunnen in vrije vorm klankzuivere woorden spellen op basis van de elementaire spelhandeling en eenvoudige interpunctie toepassen: gebruik hoofdletters, punt, vraagteken en uitroepetekens • kunnen klankzuivere woorden en combinatieklankers correct schrijven • kunnen in vrije vorm de genoemde categorieën uit P1 correct toepassen • kunnen woorden met open en gesloten lettergrepen onderscheiden • kunnen hoofdletters gebruiken

4.3 Schrijfvaardigheid

4.3.2 Spellen

Doelen		
P3	P4	P5
<p><u>De leerlingen:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • kunnen de onderstaande categorieën tijdens dictees en gerichte oefening correct toepassen:<ul style="list-style-type: none"> 5+ : één- of meerlettergrepige woorden met (-)sch(r)- (schaatsen) 6+ : verkleinwoorden met de uitgang -je, -tje, -pje of -etje (kastje) 7+ : één- of meerlettergrepige woorden met -ng(-) of -nk(-) (lengte) 10+ : één- of meerlettergrepige woorden met -ei- of -ij- (paleis) 12+ : samengestelde woorden met twee of meer opeenvolgende medeklinkers (feesttent) 13+ : één- of meerlettergrepige woorden met -eer(-), -oor(-) of -eur(-) (geur) 16+ : één- of meerlettergrepige woorden met -ch(t) of -ch(t)- (ochtend) 17+ : één- of meerlettergrepige woorden met -d(-) (raadsel) 18+ : één- of meerlettergrepige woorden met -eeuw(-), -ieuw(-) of -uw(-) (schuw) 19+ : meerlettergrepige woorden met open lettergreep (afdeling) 20+ : meerlettergrepige woorden met gesloten lettergreep (hutten) 21+ : verandering van -f in -v- en -s in -z- bij meervoudsvorming (huizen) 22 : meerlettergrepige woorden met -em, -elen, -enen of -eren (bladeren) 23 : meerlettergrepige woorden met -lijk of -ig (heerlijk) • kunnen in vrije vorm de genoemde categorieën uit de eerdere leerjaren correct toepassen • schrijven woorden met combinaties van klinkers en medeklinkers correct • schrijven woorden met -d en -t op het eind correct • schrijven woorden met open en gesloten lettergrepen correct <p>• kunnen eenvoudige interpunctie begrijpen en toepassen: hoofdletters, punt, vraagteken en uitroepetekens</p> <p>• kunnen hun spelling- en interpunctiefouten samen met de leerkracht onderkennen en zelf corrigeren</p>	<p><u>De leerlingen:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • kunnen de onderstaande categorieën tijdens dictees en gerichte oefening correct toepassen:<ul style="list-style-type: none"> 15+ : één- of meerlettergrepige woorden met -au(w), -au(w)- of -ou(w) of -ou(w)- (kabouter) 24 : één- of meerlettergrepige woorden waarin /ie/ geschreven wordt als -i- (titel) 25 : één- of meerlettergrepige woorden waarin /s/ geschreven wordt als (-)c- (citroenen) 26 : meerlettergrepige woorden waarin /zju/ geschreven wordt als -ge (garage) 27 : één- of meerlettergrepige woorden beginnend met 's of eindigend op 's ('s middags) 28 : meerlettergrepige woorden met -tie (reparatie) 29 : één- of meerlettergrepige woorden met -b (web) 30 : meerlettergrepige woorden met -lijk of -heid (veiligheid) • kunnen in vrije vorm de genoemde categorieën uit de eerdere leerjaren correct toepassen • kunnen leenwoorden en aardrijkskundige namen correct schrijven <p>• passen de analogieregel toe (hij zoekt, hij vindt)</p> <p>• kunnen werkwoorden in de tegenwoordige tijd correct schrijven</p> <p>• kunnen werkwoorden in de verleden tijd correct schrijven</p> <p>• kunnen eenvoudige interpunctie begrijpen en toepassen: hoofdletters, punt, vraagteken, uitroepetekens, dubbele punt en de komma</p> <p>• kunnen hun spelling- en interpunctiefouten onderkennen en corrigeren</p>	<p><u>De leerlingen:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • kunnen de onderstaande categorieën tijdens dictees en gerichte oefening correct toepassen:<ul style="list-style-type: none"> 10++ : woorden met -ei- of -ij- (opleiding) 15++ : woorden met -au(w), -au(w)- of -ou(w) of -ou(w)- (regenwoud) 16++ : woorden met -ch(t) of -ch(t)- (vluchtstrook) 23+ : meerlettergrepige woorden met -lijk (plaatselijke) 24+ : woorden waarin /ie/ geschreven wordt als -i- (politieke) 25+ : woorden waarin /s/ geschreven wordt als (-)c- (narcis) 26+ : woorden waarin /zju/ geschreven wordt als -ge (energie) 27b+ : woorden eindigend op 's (agenda's) 31 : woorden met een trema (kieën) 32 : hoofdletters 34 : woorden waarin /t/ geschreven wordt als th (theorie) 35 : woorden met -isch(e) (medisch) 38 : verkleinwoorden met -aatje, -ootje, -uurtje en verkleinwoorden met de uitgang -nkje (kettinkje) 39 : meerlettergrepige woorden met open en/of lettergreep (kennissen) 40 : restwoorden (ginds, hobby) • kunnen in vrije vorm de genoemde categorieën uit de eerdere leerjaren correct toepassen <p>• beheersen de regels van de werkwoordspelling (tegenwoordige tijd, verleden tijd, voltooid tegenwoordige tijd en voltooid verleden tijd). De voltooid verleden tijd wordt in jaar 5 nauwelijks aangeboden in de methoden, maar moeten wel worden beheerst voor de aanvang van het V.O.</p> <p>• zijn redelijk in staat leenwoorden correct te spellen zowel in dictees als in opstellen</p> <p>• beheersen het gebruik van hulpmiddelen bij het spellen zoals een woordenboek, spellingchecker of controleschema's</p> <p>• schrijven werkwoorden correct</p> <p>• schrijven niet-werkwoorden correct</p> <p>• kunnen complexe interpunctie duiden en toepassen: komma, puntkomma, dubbele punt, aanhalingstekens, haakjes, uitroepetekens, vraagteken, aandachtsstreepjes</p> <p>• zijn in staat om zelfstandig hun spelling- en interpunctiefouten te onderkennen en te corrigeren</p> <p>• ontwikkelen een attitude voor correct schriftelijk taalgebruik</p>

4.3 Schrijfvaardigheid

4.3.3 Stellen

Doelen		
Kleuters	P1	P2
<p><u>De leerlingen:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • beschouwen schrijven als dagelijkse routines • zien geschreven taal als geheugen- en communicatiemiddel • schrijfdoelen hebben vooral betrekking op plezier verschaffen en op informeren • schrijven (losse) woorden (labels, lijstjes of bij een tekening) • schrijven zinnen (bij een tekening, of op een kaart of briefje) • schrijven via letter- of tekenreeksen (in een brief aan Sinterklaas schrijft een leerling wel tien letters –s-) • schrijven na en stempelen na, en typen op de computer • leren hun werk te verzorgen gericht op: tekening kleuren en woorden versieren • kunnen een ervaring, een verhaal weergeven door middel van visueel materiaal • kunnen met hulp van volwassenen, eigen boodschappen door middel van symbolen vastleggen en kenbaar maken • kunnen onvolledige eenvoudige beelden aanvullen(.ak = tak) • zien geschreven taal als geheugenfunctie 	<p><u>De leerlingen:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • zien geschreven taal als geheugen- en communicatiemiddel • schrijfdoelen hebben betrekking op informeren en plezier verschaffen; ook op instrueren • schrijven woorden, zinnen en onder begeleiding van de leerkracht korte teksten met meestal één inhoudselement • schrijven ook nog via spontane spelling • schrijven na en stempelen correct na, en typen op de computer 	<p><u>De leerlingen:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • zien geschreven taal als geheugen- en communicatiemiddel • schrijfdoelen hebben vooral betrekking op informeren en plezier verschaffen; ook op instrueren • schrijven korte teksten met meestal één inhoudselement, vaak met een juiste chronologische opbouw
P3	P4	P5
<p><u>De leerlingen:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • zien geschreven taal als geheugen- en communicatiemiddel • schrijven verschillende soorten teksten (antwoorden op vragen, berichten, afspraken, korte verhalen en informatieve teksten) • stellen met behulp van de leerkracht het onderwerp vast en zijn bewust van het schrijfdoel en het lezerspubliek • kiezen de geschikte woorden en formuleren hun gedachten en gevoelens in enkelvoudige zinnen • gebruiken een correcte zinsbouw • gebruiken passende woordenschat • schrijven korte teksten met weinig spelling- en interpunctiefouten, in relatie tot de aangeboden spellingscategorieën • kunnen opmerkingen maken bij hun eigen teksten 	<p><u>De leerlingen:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • zien geschreven taal als geheugen- en communicatiemiddel • schrijven korte teksten (antwoorden op vragen, berichten, afspraken), langere complexere soorten teksten, zoals verhalende en informatieve teksten • herkennen kenmerken van verhalende, informatieve, directieve teksten, beschouwende en argumentatieve teksten • stellen het onderwerp vast en zijn bewust van het schrijfdoel en het lezerspubliek • kiezen de geschikte woorden en formuleren hun gedachten en gevoelens in enkelvoudige zinnen • passen grammaticale regels correct toe • gebruiken passende woordenschat • schrijven korte teksten met de juiste spelling en interpunctie, in relatie tot de aangeboden spellingscategorieën • kunnen opmerkingen maken bij hun eigen teksten • hebben zicht op de processen van schriftelijk taalgebruik 	<p><u>De leerlingen:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • zien geschreven taal als geheugen- en communicatiemiddel • passen inhoud en schrijfstijl aan het onderwerp aan • schrijven allerlei soorten teksten waaronder verhalende, informatieve, directieve, beschouwende en argumentatieve teksten • herkennen en gebruiken enkele kenmerken van verhalende, informatieve, directieve, beschouwende en argumentatieve teksten • stellen het schrijfdoel en het lezerspubliek van te voren vast • kiezen de juiste woorden en formuleren hun gedachten en gevoelens in enkelvoudige en samengestelde zinnen • passen grammaticale regels correct toe • gebruiken passende woordenschat • schrijven langere teksten met de juiste spelling en interpunctie, in relatie tot de aangeboden spellingscategorieën • reflecteren op het afbreken van woorden in lettergrepen bij het einde van een lijn bij het schrijven van een tekst.

4.3 Schrijfvaardigheid		
4.3.4 Strategieën		
Kleuters	P1	P2
De leerlingen kunnen onder aansturing van de leerkracht de volgende strategieën inzetten:	De leerlingen zetten onder aansturing van de leerkracht de volgende strategieën in en bespreken die achteraf met de leerkracht:	De leerlingen zetten onder aansturing van de leerkracht de volgende strategieën in en bespreken die achteraf met de leerkracht:
Technisch schrijven <ul style="list-style-type: none"> • letten op een correcte lichaamshouding • letten op of ze het blad goed houden en een correcte pengreep hanteren 	Technisch schrijven <ul style="list-style-type: none"> • letten op een correcte lichaamshouding • letten op of ze het blad goed houden en een correcte pengreep hanteren 	Technisch schrijven zie P1
Spellen	Spellen <ul style="list-style-type: none"> • controleren van hun spelling na het schrijven 	Spellen <ul style="list-style-type: none"> • controleren van hun spelling tijdens en na het schrijven
Stellen <ul style="list-style-type: none"> • opstellen van een plan gericht op de verschillende fases van het schrijven; voor, tijdens en na. Vooraf wordt er in de kring een woordveld gemaakt of wordt er uit kranten, tijdschriften informatie verzameld en wordt afgesproken waar de kinderen op moeten letten (bijvoorbeeld brief naar Sinterklaas) 	Stellen <ul style="list-style-type: none"> • opstellen van een schrijfplan gericht op de verschillende fases van het schrijven (voor, tijdens en na). Bijvoorbeeld het vaststellen van het onderwerp van de tekst, het bepalen van het schrijfdoel en het inspelen op een bepaald lezerspubliek (beste of lieve) • maken van functionele illustraties bij een tekst 	Stellen <ul style="list-style-type: none"> • opstellen van een schrijfplan gericht op de verschillende fases van het schrijven (voor, tijdens en na). Bijvoorbeeld het vaststellen van het onderwerp van de tekst, het bepalen van het schrijfdoel en het inspelen op een bepaald lezerspubliek (u of jij) en het juist verzamelen en selecteren en ordenen van informatie uit allerlei bronnen • formuleren van de gedachte-inhouden in taal: het kiezen van de juiste woorden en het bouwen van zinnen • leren hun werk te verzorgen gericht op: verdeling bladspiegel en illustraties bij tekst

4.3 Schrijfvaardigheid

4.3.4 Strategieën

P3	P4	P5
De leerlingen bepalen hun strategie vooraf met de leerkracht:	De leerlingen bepalen hun strategie vooraf met de leerkracht en leren reflecteren over het bereikte resultaat en de ingezette strategieën	De leerlingen bepalen zelf de beste strategie en reflecteren over het bereikte resultaat en de ingezette strategieën, kennis en vaardigheden
Technisch schrijven zie P1	Technisch schrijven zie P1	Technisch schrijven zie P1
Spellen <ul style="list-style-type: none"> • controleren van hun spelling tijdens en na het schrijven • activeren van hun kennis over de spellingregels, indien nodig 	Spellen <ul style="list-style-type: none"> • controleren van hun spelling tijdens en na het schrijven • activeren van hun kennis over de spellingregels, indien nodig 	Spellen <ul style="list-style-type: none"> • controleren van hun spelling tijdens en na het schrijven • activeren van hun kennis over de spellingregels, indien nodig • het hanteren van een stappenplan voor de werkwoordspelling, indien nodig
Stellen <ul style="list-style-type: none"> • opstellen van een schrijfplan gericht op het vaststellen van het onderwerp van de tekst, het bepalen van het schrijfdoel en het inspelen op een bepaald lezerspubliek (het lezerspubliek voor een advertentie is anders dan een ontvanger van een formele brief) • verzamelen, selecteren en ordenen informatie uit allerlei bronnen zoals kranten, jeugd tijdschriften, boeken, encyclopedieën en internet • het formuleren van de gedachte-inhouden in taal: het kiezen van de juiste woorden en het bouwen van juiste zinnen • nalezen en corrigeren van een geschreven tekst. Het reflecteren en reviseren heeft betrekking op inhoud (doel, publiek, opbouw van tekst) en vorm (opbouw van zinnen, spelling) 	Stellen zie P3	Stellen <ul style="list-style-type: none"> • opstellen van een schrijfplan: <ul style="list-style-type: none"> - vaststellen van het onderwerp van de tekst, het bepalen van het schrijfdoel en het inspelen op een bepaald lezerspubliek - verzamelen, selecteren en ordenen informatie - maken van een opzet voor de inhoud van de tekst - formuleren de gedachte-inhouden in taal: het kiezen van de juiste woorden en het bouwen van de juiste zinnen en alinea's - correct schrijven volgens de regels van de spelling en interpunctie - reviseren van de tekst wat betreft inhoud en vorm - verzorgen de tekst qua vormgeving en lay-out - reflecteren op het schrijfproces en op het schrijfproduct - nalezen en corrigeren van hun teksten
N.B. <ul style="list-style-type: none"> • De leerkracht dient tijdens het stellen rekening te houden met de schrijfstijl van de leerlingen: de architecten en de beeldhouwers (de beeldhouwers beginnen met schrijven en gaan daarna hun werk 'bijschaven' en de architecten stippelen eerst een plan uit en gaan vervolgens schrijven) 	N.B. <ul style="list-style-type: none"> • De leerkracht dient tijdens het stellen rekening te houden met de schrijfstijl van de leerlingen: de architecten en de beeldhouwers (de beeldhouwers beginnen met schrijven en gaan daarna hun werk 'bijschaven' en de architecten stippelen eerst een plan uit en gaan vervolgens schrijven) 	N.B. <ul style="list-style-type: none"> • De leerkracht dient tijdens het stellen rekening te houden met de schrijfstijl van de leerlingen: de architecten en de beeldhouwers (de beeldhouwers beginnen met schrijven en gaan daarna hun werk 'bijschaven' en de architecten stippelen eerst een plan uit en gaan vervolgens schrijven)

4.4 Taalbeschouwing

4.4.1 Taalgebruik

Doelen		
Kleuters	P1	P2
<p><u>De leerlingen:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • kunnen duidelijke vormen van mondelinge communicatie herkennen (zingen, opdracht, gesprekje, voorlezen) • zien in dat in alledaagse communicatieve situaties de boodschap meestal preciezer kan worden gegeven door gebruik te maken van gesproken taal in plaats van lichaamstaal ('juf mag ik naar de bouwhoek' is duidelijker dan alleen wijzen) 	<p><u>De leerlingen:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • kunnen in concrete taalgebruikssituaties de belangrijkste componenten van het communicatieproces aanduiden. Ze gebruiken daartoe gewone spreektaal ('hij vertelt het en ik moet luisteren') • <i>reflecteren over hoe je wat kunt zeggen of schrijven om je doel te bereiken</i> • <i>reflecteren over hoe je wat tegen wie zegt (verschil u en jij); hoe je iets aan een ander schrijft</i> 	<p><u>De leerlingen:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • kunnen in concrete taalgebruikssituaties de belangrijkste componenten van het communicatieproces aanduiden. Ze gebruiken daartoe gewone spreektaal • <i>reflecteren over hoe je wat kunt zeggen of schrijven om je doel te bereiken</i> • <i>reflecteren over het effect van de manier waarop je iets tegen iemand zegt; waarop je iets aan een ander schrijft</i> • gaan na of in functie van de taalgebruikssituatie een zin (gesproken of geschreven) te weinig, voldoende of overbodige informatie bevat
P3	P4	P5
<p><u>De leerlingen:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • kunnen in taalgebruikssituaties de belangrijkste componenten van het communicatieproces aanduiden. Ze gebruiken hiervoor metatagische begrippen ("als een nieuwslezer spreekt dan krijgen veel luisteraars dezelfde boodschap") • herkennen meningen (vooral meningen die expliciet zo worden aangeduid, bijvoorbeeld met behulp van signaalwoorden als 'ik vind') • <i>reflecteren over het effect van de manier waarop je iets tegen iemand zegt</i> • <i>kunnen vooraf het doel bepalen van waaruit zij spreken</i> 	<p><u>De leerlingen:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • kunnen in taalgebruikssituaties de belangrijkste componenten van het communicatieproces aanduiden. Ze gebruiken hiervoor metatagische begrippen • <i>herkennen meningen in een (mondelinge) tekst</i> • <i>kunnen onderscheid tussen feiten en meningen zelf aanbrengen</i> • <i>kunnen argumenten ter ondersteuning van de eigen mening formuleren</i> 	<p><u>De leerlingen:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • kunnen in taalgebruikssituaties de belangrijkste componenten van het communicatieproces aanduiden. Ze gebruiken hiervoor metatagische begrippen • <i>kunnen meningen en argumentaties evalueren</i> • herkennen veel voorkomende trucs in reclame • kunnen tot een afweging van argumenten komen

4.4 Taalbeschouwing

4.4.2 Woordleer en zinsleer

Doelen		
Kleuters	P1	P2
	<p>Woordleer</p> <p><u>De leerlingen:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • kennen de 3 lidwoorden en kunnen deze correct voor een zelfstandig naamwoord plaatsen	<p>Woordleer</p> <p><u>De leerlingen:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • kennen de 3 lidwoorden en kunnen deze correct voor een zelfstandig naamwoord plaatsen • gaan na hoe samenstellingen worden opgebouwd • zien in dat in samenstellingen de volgorde van de grondwoorden een invloed heeft op de betekenis (stompkaars, kaarsstomp) • kennen de vorm van verkleinwoorden, enkelvoud en meervoud • kennen meervoudsvormen • zien in dat acties en gebeurtenissen kunnen worden uitgedrukt in werkwoorden • herkennen zelfstandig naamwoorden en werkwoorden
	<p>Zinsleer</p> <p><u>De leerlingen:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • weten dat een hoofdletter aan het begin van een zin staat • weten dat een leesteken een zin afsluit <ul style="list-style-type: none"> • kunnen benoemen wat een zin is	<p>Zinsleer</p> <p><u>De leerlingen:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • kennen het gebruik van hoofdletters, de punt en de komma. • reflecteren bij schriftelijk taalgebruik op de betekenis van leestekens binnen een zin <ul style="list-style-type: none"> • doorzien dat een zin uit zinsdelen bestaat • herkennen de basis van een zin: naamwoord en werkwoord. • doorzien dat er verschillende zinnen zijn (vertellend, vragend) • kunnen een vertelzin omzetten in een vraagzin en andersom

4.4 Taalbeschouwing

4.4.2 Woordleer en zinsleer

Doelen		
P3	P4	P5
<p>Woordleer <u>De leerlingen:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • herkennen voorzetsels <ul style="list-style-type: none"> • herkennen tegenstelling, samenstelling, verwijswaord <ul style="list-style-type: none"> • duiden in afleidingen het grondwoord, het voor- en achtervoegsel aan <ul style="list-style-type: none"> • reflecteren op de betekenis van het voor- of achtervoegsel <ul style="list-style-type: none"> • herkennen meervoudsvormen en verkleinvormen • kunnen verschillende meervoudsvormen en verkleinvormen toepassen • reflecteren op de functie van bijvoeglijke naamwoorden <ul style="list-style-type: none"> • herkennen zelfstandige naamwoorden en werkwoorden <ul style="list-style-type: none"> • zien in dat een werkwoord verschillende vormen heeft <ul style="list-style-type: none"> • kunnen relatie tussen woorden aangeven<ul style="list-style-type: none"> - beweging en richting (voorzetsels) - vergelijking (bv klein, kleiner, kleinst)	<p>Woordleer <u>De leerlingen:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • herkennen voorzetsels <ul style="list-style-type: none"> • herkennen tegenstelling, samenstelling, verwijswaord <ul style="list-style-type: none"> • gaan door reflectie na of het om een werkwoord gaat met of zonder klankverandering; sterk of zwak werkwoord <ul style="list-style-type: none"> • kunnen nieuwe woorden vormen door<ul style="list-style-type: none"> - naamwoorden samen te voegen - een naamwoord uit te breiden met een voor- of achtervoegsel <ul style="list-style-type: none"> • herkennen zelfstandige naamwoorden en werkwoorden • herkennen bijvoeglijke naamwoorden • geven aan of een werkwoord in de tegenwoordige of verleden tijd staat • kunnen van een persoonsvorm het infinitief maken • kunnen de ik-, hij-, wij-vorm van een werkwoord in een schema van tegenwoordige en verleden tijd plaatsen • kunnen in eigen woorden relatie tussen woorden aangeven<ul style="list-style-type: none"> - als P3 - volgorde (eerste, tweede, derde)	<p>Woordleer <u>De leerlingen:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • herkennen telwoorden • kunnen van een samengestelde zin twee zinnen maken • weten dat er mannelijke en vrouwelijke woorden zijn • weten dat de persoonsvorm altijd één woord is namelijk het werkwoord • kunnen bij verandering van het hulpwerkwoord de verandering in betekenis aangeven (zij gaat wandelen; zij blijft wandelen) • kunnen nieuwe woorden vormen door<ul style="list-style-type: none"> - naamwoorden samen te voegen - een naamwoord uit te breiden met een voor- of achtervoegsel • kunnen meervoudsvormen maken met 's, -iën en -ën • herkennen gewone, stoffelijke en aardrijkskundige naamwoorden • herkennen naamwoorden afgeleid van een voltooid deelwoord (het ingekorte filmpje) • kunnen persoonlijk, aanwijzend en bezittelijk voornaamwoorden juist gebruiken (zonder de termen al te kennen) • herkennen het bijvoeglijke naamwoord <ul style="list-style-type: none"> • geven aan of een werkwoord in de tegenwoordige of verleden tijd staat • kunnen van een persoonsvorm het infinitief maken • kunnen de ik-, hij-, wij-vorm van een werkwoord in een schema van tegenwoordige en verleden tijd plaatsen
<p>Zinsleer <u>De leerlingen:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • kennen het gebruik van vraagteken en uitroepeten. • hebben inzicht in de opbouw van een zin bestaande uit een zinskern, zinsdelen en/of woordgroepen • kunnen experimenteren met enkelvoudige zinnen en gaan na wat kan en niet kan door: de zin aan te vullen met zinsdelen; de zin korter te maken door zinsdelen weg te laten; zinsdelen te verplaatsen • herkennen vragende, vertellende zinnen • kunnen zeggen of de zin in tegenwoordige of verleden tijd staat <ul style="list-style-type: none"> • ontdekken het verband tussen het onderwerp en de persoonsvorm	<p>Zinsleer <u>De leerlingen:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • kennen het gebruik van dubbele punt en aanhalingstekens • kunnen zinsdelen onderscheiden • herkennen vragende, vertellende, bevelende en uitroepende zinnen • kunnen een vertelzin omzetten in een bevelzin en andersom • kunnen het onderwerp aanduiden • kunnen relatie duiden tussen onderwerp en de grammaticale vorm (1°, 2°, 3° persoon) • kunnen de persoonsvorm aanduiden	<p>Zinsleer <u>De leerlingen:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • kennen het gebruik van puntkomma, apostrof en haakjes ( ) • kunnen zinsdelen onderscheiden • stellen vast dat in bevelzinnen geen onderwerp staat (pak de bal) • herkennen de directe en indirecte rede • herkennen het werkwoordelijk gezegde • kunnen zinnen verbinden met een voegwoord • kunnen de bepaling van plaats en tijd aanduiden • zien in dat het (grammaticaal)onderwerp het zinsdeel is waarvan iets wordt meegedeeld en dat in persoon en getal met de persoonsvorm overeenstemt

4.4 Taalbeschouwing

4.4.3 Woordenschat

Doelen		
Kleuters	P1	P2
<p><u>De leerlingen:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> ervaren dat kleine verschillen in de uitspraak, intonatie van woorden tot betekenisverschil leiden (pit, pet) ervaren dat er voor sommige objecten, handelingen meer dan één woord bestaat (de regen, de plensbui) reflecteren op woordbetekenissen van samengestelde woorden (kastdeur) <ul style="list-style-type: none"> ervaren dat er woorden zijn die op zichzelf betekenis hebben (de lamp) en dat er woorden zijn die slechts in relatie met andere woorden betekenis hebben (kleinste) <ul style="list-style-type: none"> ervaren dat sommige woorden verwijzen naar meer dan één object of handeling (licht) kunnen metatalige begrippen gebruiken (zie Begrippenlijst) ontwikkelen hun woordenschat passend bij hun leeftijd (5.000 woorden) 	<p><u>De leerlingen:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> reflecteren op woordbetekenissen <ul style="list-style-type: none"> passen strategieën toe voor het afleiden van woorden kunnen nieuwe woordbetekenissen uit verhalen afleiden kunnen betekenisrelaties die woorden kunnen hebben, zoals tegenstelling (groot klein), synoniem (lastig, netelig), serie (groot, groter, grootst...) juist toepassen <ul style="list-style-type: none"> interpreteren eenvoudig figuurlijk taalgebruik (grapjes) kunnen de gevoelswaarde interpreteren van woorden en beseffen dat niet elk woord in gelijk welke context kan gebruikt worden (echt vet!) gebruiken metatalige begrippen (zie Begrippenlijst) ontwikkelen hun woordenschat passend bij hun leeftijd (6.000 woorden) 	<p><u>De leerlingen:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> passen strategieën toe voor het afleiden van woorden <ul style="list-style-type: none"> kunnen betekenisrelaties die woorden kunnen hebben, zoals tegenstelling (groot klein), synoniemen (lastig, netelig), seriëren (groot, groter, grootst...) en verzamelwoorden (bestek, zoogdieren) juist toepassen <ul style="list-style-type: none"> kunnen reflecteren over de gevoelswaarde; welk woord past het best in welke situatie gebruiken metatalige begrippen (zie Begrippenlijst) ontwikkelen hun woordenschat passend bij hun leeftijd (7.000 woorden)
P3	P4	P5
<p><u>De leerlingen:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> kunnen strategieën toepassen voor het afleiden van de betekenis van woorden uit de tekst weten dat woorden onderschikkende en bovenschikkende (verzamel woorden) betekenisrelaties kunnen hebben (lepel, vork – bestek) kunnen figuurlijk taalgebruik interpreteren kunnen een naslagwerken (woordenboek, encyclopedie) hanteren reflecteren over het feit dat woorden een gevoelswaarde hebben breiden de bestaande woordenschat uit met nieuwe woordenschat ontwikkelen hun woordenschat passend bij hun leeftijd (8.750 woorden) 	<p><u>De leerlingen:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> kunnen strategieën toepassen voor het afleiden van de betekenis van woorden uit de tekst <ul style="list-style-type: none"> kunnen figuurlijk taalgebruik interpreteren <ul style="list-style-type: none"> breiden de bestaande woordenschat uit met nieuwe woordenschat ontwikkelen hun woordenschat passend bij hun leeftijd (10.500 woorden) 	<p><u>De leerlingen:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> kunnen strategieën toepassen voor het afleiden van de betekenis van woorden uit de tekst <ul style="list-style-type: none"> kunnen figuurlijk taalgebruik interpreteren <ul style="list-style-type: none"> breiden de bestaande woordenschat uit met nieuwe woordenschat ontwikkelen hun woordenschat passend bij hun leeftijd (12.500 woorden)

4.4 Taalbeschouwing		
4.4.4 Strategieën		
Kleuters	P1	P2
De leerlingen kunnen onder aansturing van de leerkracht de volgende strategieën inzetten:	De leerlingen zetten onder aansturing van de leerkracht de volgende strategieën in en bespreken die achteraf met de leerkracht:	De leerlingen zetten onder aansturing van de leerkracht de volgende strategieën in en bespreken die achteraf met de leerkracht:
Algemeen	Algemeen	Algemeen
Taalgebruik <ul style="list-style-type: none"> • reflecteren op de geschreven taaluitingen van henzelf en uit hun omgeving voor tijdens en na het lezen en schrijven • reflecteren op patronen en rollen (processen) in gesprekken: communicatieve houding, onderwerp van gesprek, manier van praten, beurtwisseling en rolverdeling (zelf een beurt nemen, in de rede vallen, een vraag stellen, duidelijk praten, vragen om uitleg, zelf kiezen waarover je praat) 	Taalgebruik <ul style="list-style-type: none"> • reflecteren op de geschreven taaluitingen van henzelf en uit hun taalomgeving • plannen, sturen, bewaken en controleren van eigen lees- of schrijfgedrag • reflecteren op patronen en rollen (processen) in gesprekken: communicatieve houding, onderwerp van gesprek, manier van praten, beurtwisseling en rolverdeling (zelf een beurt nemen, in de rede vallen, een vraag stellen, duidelijk praten, vragen om uitleg, zelf kiezen waarover je praat) • passen eigen taalgebruik aan de context en reflecteren op deze keuzes 	Taalgebruik <ul style="list-style-type: none"> • reflecteren op de geschreven taaluitingen van henzelf en uit hun taalomgeving • plannen, sturen, bewaken en controleren van eigen lees- of schrijfgedrag • reflecteren op uitgevoerde lees en schrijfstrategieën en hun resultaten • reflecteren op patronen en rollen (processen) in gesprekken: communicatieve houding, onderwerp van gesprek, manier van praten, beurtwisseling en rolverdeling (zelf een beurt nemen, in de rede vallen, een vraag stellen, duidelijk praten, vragen om uitleg, zelf kiezen waarover je praat) • passen eigen taalgebruik aan de context aan
Woord en zinsleer	Woord en zinsleer	Woord en zinsleer
Woordenschat <ul style="list-style-type: none"> • <i>reflecteren op verschillen in uitspraak van woorden welke leiden tot betekenisverschillen</i> • vragen naar de betekenis van een onbekend woord 	Woordenschat <ul style="list-style-type: none"> • vragen naar de betekenis van een onbekend woord • <i>doen voorspellingen betreffende de betekenis van een woord</i> • <i>maken de betekenis van een woord op uit de context</i> • <i>maken de betekenis van een woord op de een woord in stukken te analyseren</i> • <i>maken de betekenis van een woord op door te associëren op basis van reeds bekende woorden of delen van het woord</i> 	Woordenschat zie P1

4.4 Taalbeschouwing

4.4.4 Strategieën

P3	P4	P5
De leerlingen bepalen hun strategie vooraf met de leerkracht:	De leerlingen bepalen hun strategie vooraf met de leerkracht en leren reflecteren over het bereikte resultaat en de ingezette strategieën	De leerlingen bepalen zelf de beste strategie en reflecteren over het bereikte resultaat en de ingezette strategieën, kennis en vaardigheden
Algemeen <ul style="list-style-type: none"> reflecteren op hun niveau op de door hen gebruikte luister-, spreek-, lees- en schrijfstrategieën, en zetten daarbij de aangeboden attitudes, kennis en vaardigheden in 	Algemeen <ul style="list-style-type: none"> zie P3 	Algemeen <ul style="list-style-type: none"> zie P3
Taalgebruik <ul style="list-style-type: none"> zijn zich ervan bewust hoe je gesprekken voert (taalgebruiksbewustzijn) passen eigen taalgebruik aan de context aan 	Taalgebruik <ul style="list-style-type: none"> zijn zich ervan bewust hoe je gesprekken voert en naar taaluitingen luistert passen eigen taalgebruik aan de context aan 	Taalgebruik <ul style="list-style-type: none"> zie P4 maken onderscheid tussen formeel en informeel geschreven taalgebruik
Woordleer en zinsleer <ul style="list-style-type: none"> reflecteren op het toepassen van correct taalgebruik qua woordvorming en zinsbouw maken de afgrenzing van een zin en zinsdelen door eenvoudige interpunctie te gebruiken (hoofdletters, punt, vraagteken, uitroepeten) 	Woordleer en zinsleer <ul style="list-style-type: none"> reflecteren op het toepassen van correct taalgebruik qua woordvorming en zinsbouw maken de afgrenzing van een zin en zinsdelen door interpunctie te gebruiken kunnen de analogieregel toepassen (hij zoekt, hij vindt) kunnen de vervangingsproef toe passen (Sanne en Linde komen met de tram vandaag; Sanne en Linde komen op de fiets morgen) kunnen de tijdsproef toepassen (Sanne en Linde komen met de tram; Sanne en Linde kwamen met de tram) kunnen de verplaatsingsproef toe passen (Linde en Sanne kwamen elke keer met de tram; Elke keer kwamen Sanne en Linde met de tram) 	Woord- en zinsleer <ul style="list-style-type: none"> zie P4 kunnen de vraagproef toepassen (Komen Sanne en Linde met de tram vandaag?) kunnen de weglaatproef toe passen om tot de oorspronkelijke betekenis van de zin te komen kunnen de uitbreidingsproef toepassen om tot gezegde en restdelen te komen interpreteren en toepassen van de verbuiging van naamwoorden en de vervoeging van werkwoorden kunnen de verplaatsingsproef toe passen. Zij kunnen hiermee de zinsdelen aanwijzen
Woordenschat <ul style="list-style-type: none"> doen voorspellingen betreffende de betekenis van een woord maken de betekenis van een woord op uit de context maken de betekenis van een woord op door een woord in stukken te analyseren maken de betekenis van een woord op door te associëren op basis van reeds bekende woorden of delen van het woord vragen naar de betekenis van een onbekend woord zoeken onbekende woorden op 	Woordenschat <ul style="list-style-type: none"> zie P3 hanteren strategieën voor het onthouden van woorden (woordweb, kenmerkenmatrix...) 	Woordenschat <ul style="list-style-type: none"> zie P4

4.5 Interculturele gerichtheid

4.5.1 Interculturele gerichtheid

Kleuters	P1	P2
<p><u>De leerlingen:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • vertellen over de taal die ze met kinderen en volwassen in hun onmiddellijke omgeving spreken en met de kinderen van hun klas • staan stil bij hun namen en hoe je die in verschillende talen uitspreekt • ontdekken in concrete taalgebruikssituaties dat er verschillende varianten zijn van het Nederlands (omgangstaal in informele en Standaardnederlands in formele situaties) • ervaren dat er mensen zijn die andere talen dan het Nederlands spreken en dat deze communicatie ook heel goed kan lopen • beleven plezier aan de kennismaking met een tweede taal • ervaren dat er verschillen en overeenkomsten zijn tussen het leren van een moedertaal en een tweede taal • ontdekken de relatie tussen dezelfde achternamen en familiebanden • waarderen verschillende cultuuruitingen (literatuur, drama, liedjes, media) van verschillende culturen 	<p><u>De leerlingen:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • vertellen over de taal die ze in hun onmiddellijke omgeving spreken, met de andere kinderen van hun sectie • zien in dat er verschillen en overeenkomsten zijn tussen het Nederlands en vreemde talen • ontdekken in concrete taalgebruikssituaties dat er verschillen zijn tussen verschillende varianten van het Nederlands bv. omgangstaal in informele en Standaardnederlands in formele situaties • zien in dat er verschillen en overeenkomsten zijn tussen het Nederlands en andere talen • ontdekken verschillen in het schrift binnen andere culturen (Grieks, Russisch, Arabisch) • ervaren dat taalgebruik afhangt van leeftijd, cultuur en traditie (ouderen- versus jongerentaal) • waarderen verschillende cultuuruitingen (literatuur, drama, liedjes, media) van verschillende culturen 	<p><u>De leerlingen:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • vertellen over de taal die ze in hun onmiddellijke omgeving spreken, met andere kinderen buiten de school • zien in dat je in verschillende talen hetzelfde kunt uitdrukken met andere woorden • zien in dat er verschillen en overeenkomsten zijn tussen het Nederlands en andere talen • herkennen verschillende taalvariëteiten (Nederlands in Nederland en Vlaanderen) en associëren ze met hun eigen taalgebruik (rennen/lopen, bank/zetel) • kunnen (op hun niveau) streektaalvormen omzetten in Standaardnederlands • waarderen verschillende cultuuruitingen (literatuur, drama, liedjes, media) van verschillende culturen
P3	P4	P5
<p><u>De leerlingen:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • vertellen over de taal die ze in hun onmiddellijke omgeving spreken, met andere kinderen buiten de school • zien in dat het Nederlands een aantal woorden kent die aan een andere taal zijn ontleend • kunnen op hun niveau vreemde woorden herkennen, omschrijven en uitleggen • waarderen verschillende cultuuruitingen (literatuur, drama, liedjes, media) van verschillende culturen 	<p><u>De leerlingen:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • vertellen over de taal die ze in hun onmiddellijke omgeving spreken, met bekende en onbekende volwassenen • kunnen de verwantschap tussen Nederlands en andere talen vaststellen, bv. Engels, Duits • ervaren dat er verschillen en overeenkomsten zijn tussen het leren van een moedertaal en een andere taal • ontdekken gemeenschappelijkheden en verschillen tussen talen (vreemde talen, thuistaal, ...) • maken kennis met de taalsituatie in België en Nederland • kunnen frequent gebruikte Franse en Engelse woorden omzetten in Standaardnederlands • staan positief tegenover andere talen • waarderen verschillende cultuuruitingen (literatuur, drama, liedjes, media) van verschillende culturen • ervaren dat er vooroordelen en clichés i.v.m. andere talen en culturen bestaan 	<p><u>De leerlingen:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • vertellen over de taal die ze in hun onmiddellijke omgeving spreken, met onbekende volwassenen • weten waar in de wereld Nederlands wordt gesproken • beleven plezier aan de kennismaking met andere talen • verwerven (inter)culturele competenties • staan open om andere talen te leren • werken onbewust aan het verwerven van een meertalige competentie • worden zich bewust van de gelijkwaardigheid van talen • waarderen verschillende cultuuruitingen (literatuur, drama, liedjes, media) van verschillende culturen • ervaren dat er vooroordelen en clichés i.v.m. andere talen en culturen bestaan

4.5 Interculturele gerichtheid

4.5.2 Strategieën

Kleuters	P1	P2
<p>De leerlingen kunnen onder aansturing van de leerkracht de volgende strategieën inzetten:</p> <ul style="list-style-type: none"> • reflecteren op gesproken taaluitingen van zichzelf en van andere kinderen uit hun onmiddellijke omgeving • reflecteren op verschillen tussen Nederlands en de tweede taal • reflecteren op de eigenheid van de eigen cultuur en die van anderen 	<p>De leerlingen zetten onder aansturing van de leerkracht de volgende strategieën in en bespreken die achteraf met de leerkracht:</p> <ul style="list-style-type: none"> • reflecteren op mondelinge en schriftelijke taaluitingen van kinderen en volwassenen uit hun eigen omgeving • reflecteren op de verschillen in uitspraak van het Nederlands • reflecteren op verschillende taalvariëteiten van het Nederlands (standaardtaal, dialect) • reflecteren op verschillen in uitspraak van woorden, namen, ... • reflecteren op de eigenheid van de eigen cultuur en die van anderen • reflecteren op taalgebruik en de invloed van allerlei factoren (cultuur, leeftijd, traditie) 	<p>De leerlingen zetten onder aansturing van de leerkracht de volgende strategieën in en bespreken die achteraf met de leerkracht:</p> <ul style="list-style-type: none"> • reflecteren op het gebruik van de standaardtaal (Nederlands en vreemde talen) in formele en informele taalgebruikssituaties • passen eigen taalgebruik aan de situatie aan en reflecteren op de gemaakte keuze • reflecteren op verschillen tussen Nederlands en vreemde talen • reflecteren op taalgebruik en de invloed van allerlei factoren (cultuur, leeftijd, traditie)
P3	P4	P5
<p>De leerlingen bepalen hun strategie vooraf met de leerkracht:</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>reflecteren op de samenhang tussen talen en culturen (waardepatronen, tijdsbeleving, sociale structuren, onderwijs, aspecten van het dagelijkse leven, kunst, ...)</i> • reflecteren op taalgebruik en de invloed van allerlei factoren (cultuur, leeftijd, traditie) 	<p>De leerlingen bepalen hun strategie vooraf met de leerkracht en leren reflecteren over het bereikte resultaat en de ingezette strategieën</p> <ul style="list-style-type: none"> • ontdekken afleidingen uit andere talen (Mutter, mère, moeder) • reflecteren op taalgebruik en de invloed van allerlei factoren (cultuur, leeftijd, traditie) 	<p>De leerlingen bepalen zelf de beste strategie en reflecteren over het bereikte resultaat en de ingezette strategieën, kennis en vaardigheden</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>reflecteren op verschillen in patronen en rollen bij gespreksvoering in verschillende culturen en op “verrassende” reacties</i> • <i>onderzoeken vooroordelen en clichés m.b.t. andere culturen</i> • reflecteren op taalgebruik en de invloed van allerlei factoren (cultuur, leeftijd, traditie)

4.6 Begrippenlijst	
kl	voor, achter, boven, onder, beneden, links, rechts, begin, midden, eind letter, woord, verhaal, plaatjes, schrijver, tekenaar lezen, schrijven, alfabet moedertaal, tweede taal, praten, luisteren nu, later, morgen, volgende week, eerst, daarna
1	bladzijde, titel, zin, regel, hoofdletter punt, komma, uitroepteken, vraagteken luisteraar, spreker, lezer
2	tekst, hoofdstuk, kopjes, spatie meervoud, enkelvoud, zinsdeel, voorvoegsel, achtervoegsel, werkwoord
3	lettergreep, lettertype, alinea, klinker, medeklinker dubbele punt, aanhalingstekens voorzetsel, zelfstandig naamwoord, verkleinwoord, lidwoord, bijvoeglijk naamwoord auteur, illustrator, boodschap
4	paragraaf trema, accenten, afkorting tegenwoordige tijd, verleden tijd, toekomstige tijd, hele werkwoord (infinitief), sterk en zwak werkwoord, voltooid deelwoord, stam, uitgang gezegde, persoonsvorm, onderwerp, eigenaam, zinsbouw standpunt, argument, feit, mening, gesprek, discussie, betekenis, symbool, letterlijk, figuurlijk, uitdrukking, spreekwoord, gezegde dialogoog, monoloog
5	dubbele punt, puntkomma, apostrof, haakjes woordvorm, zinsdeel, woorddeel, samengesteld/samenstelling, mannelijk, vrouwelijk, onzijdig, persoon (1e, 2e, 3e) getal, genus tekstsoort, fictie, non fictie, synoniem, context, letterlijk en figuurlijk taalgebruik, homoniem vreemde taal, standaardtaal, dialect, meertalig, formeel en informeel taalgebruik, spreekpauze, intonatie, klemtoon, articulatie, uitspraak

4.7 Tekstkenmerken algemeen

Kleuters	P1	P2
<p>SOORT</p> <ul style="list-style-type: none"> • INFORMATIEVE TEKSTEN <ul style="list-style-type: none"> - pictogrammen, opschriften, labels - teksten in tijdschriften, berichten met eigen nieuws voor op het nieuwsprikbord, informatief boekje, <i>informatieposter</i>, <i>folders</i>, <i>kranten</i>, <i>schoolkrant</i>; brieven, zelfgemaakte boeken en teksten van kinderen, recepten, korte instructies en aanwijzingen, knutselboeken met illustraties en foto's - functionele teksten: lijstjes bijvoorbeeld een boodschappenlijst voor in de winkel, bestellijst voor de bakker, uithangborden, menukaarten - naslagwerken zoals een kinderatlas en het internet - beeldmateriaal zoals (<i>bouw</i>)tekeningen, <i>schema's</i>, foto's, video's, CD-roms, DVD's en internet • VERHALENDE TEKSTEN <ul style="list-style-type: none"> - verhalende prentenboeken, voorleesboeken, boeken met rijmpjes, versjes, dichtbundels, informatieve prentenboeken - avonturenverhalen, realistische verhalen, fantasieverhalen, detectiveverhalen, griezelverhalen, dierenverhalen en sprookjes 	<p>SOORT</p> <ul style="list-style-type: none"> • INFORMATIEVE TEKSTEN <ul style="list-style-type: none"> - teksten in tijdschriften, <i>folders</i>, <i>kranten</i>, <i>schoolkrant</i>, nieuwsprikbord, <i>informatieposter</i>, informatief boekje, functionele lijstjes, brieven, zelfgemaakte boeken en teksten van kinderen, recepten en knutselboeken met vaak nog illustraties en foto's - naslagwerken, zoals een woordenboek, <i>kinderatlas</i> en internet - beeldmateriaal zoals (<i>bouw</i>)tekeningen, <i>schema's</i>, foto's, video's, CD-roms, DVD's en internet • VERHALENDE TEKSTEN <ul style="list-style-type: none"> - verhalende prentenboeken, voorleesboeken, boeken met rijmpjes, versjes, dichtbundels, informatieve boeken, serieboeken, stripboeken, verhalende boeken om zelf te lezen - avonturenverhalen, realistische verhalen, fantasieverhalen, detectiveverhalen, griezelverhalen, dierenverhalen en sprookjes 	<p>SOORT</p> <ul style="list-style-type: none"> • INFORMATIEVE TEKSTEN <ul style="list-style-type: none"> - teksten in tijdschriften, <i>folders</i>, <i>kranten</i>, <i>schoolkrant</i>, korte verslagen over recente gebeurtenissen of uitstapjes, brieven, kaarten voor anderen, zelfgemaakte boeken en teksten van kinderen, recepten, instructies, aanwijzingen en knutselboeken - naslagwerken, zoals een woordenboek, <i>een kinderatlas</i> en het internet - beeldmateriaal zoals (<i>bouw</i>)tekeningen, <i>schema's</i>, foto's, video's, CD-roms, DVD's en internet • VERHALENDE TEKSTEN <ul style="list-style-type: none"> - verhalende prentenboeken, voorleesboeken, boeken met rijmpjes, versjes, dichtbundels, informatieve boeken, serieboeken, stripboeken, verhalende boeken om zelf te lezen - avonturenverhalen, realistische verhalen, fantasieverhalen, hier en nu verhalen, <i>verhalen over andere culturen</i>, detectiveverhalen, griezelverhalen, dierenverhalen, sprookjes en historische verhalen
<p>INHOUD</p> <ul style="list-style-type: none"> • de onderwerpen van de teksten zijn dichtbij, ze gaan over het hier en nu, zijn contextgebonden en concreet, vooral rond concrete voorwerpen of handelingen; de afstand tussen onderwerp en luisteraar is klein • onderwerpen kunnen ook betrekking hebben op fantasie • het taalaanbod is afkomstig van de leerkracht, van klasgenoten, van, mensen buiten de school en van audiovisuele informatiebronnen zoals cd, cd-rom, (school)radio, tv en internet 	<p>INHOUD</p> <ul style="list-style-type: none"> • de onderwerpen van de teksten zijn dichtbij, ze gaan over het hier en nu of over nabije omgeving, nabije toekomst/verleden, zijn contextgebonden en concreet, vooral rond concrete voorwerpen of handelingen; de afstand tussen onderwerp en luisteraar is klein 	<p>INHOUD</p> <ul style="list-style-type: none"> • de onderwerpen van de teksten zijn dichtbij, ze gaan over het hier en nu of over nabije omgeving, nabije toekomst/verleden; de verschijnselen en concepten worden al wat complexer en abstracter; de afstand tussen onderwerp en luisteraar wordt groter

4.7 Tekstkenmerken algemeen

Kleuters	P1	P2
<p>VORM <u>Mondelinge taalvaardigheid en taalbeschouwing:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • GESPREKSVORMEN <ul style="list-style-type: none"> - eenvoudige, korte monologen, spontaan - korte dialogen (met leerkracht bijvoorbeeld antwoorden op vragen, met medeleerling) - polylogen in kleine groep <i>en in grote groep</i> met leerkracht • VERHALENDE TEKSTEN: interactief voorgelezen verhalen • INFORMATIEVE TEKSTEN <ul style="list-style-type: none"> - langere teksten hebben een eenvoudige structuur - ze zijn voornamelijk chronologische opgebouwd - ze bevatten herhalingen - de zinnen zijn kort en eenvoudig 	<p>VORM <u>Mondelinge taalvaardigheid en taalbeschouwing:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • GESPREKSVORMEN <ul style="list-style-type: none"> - korte monologen, spontaan - korte dialogen (met leerkracht bijvoorbeeld antwoorden op vragen, met medeleerling) - polylogen in kleine groep <i>en in grote groep</i> met leerkracht - de leerkracht stimuleert de leerlingen om met elkaar in gesprek te gaan (de leerkracht speelt de rol van begeleider) • VERHALENDE TEKSTEN: interactief voorgelezen verhalen • INFORMATIEVE TEKSTEN <ul style="list-style-type: none"> - langere teksten hebben een heldere structuur - ze zijn voornamelijk chronologische opgebouwd - ze bevatten herhalingen - de zinnen zijn niet te lang, meestal enkelvoudig 	<p>VORM <u>Mondelinge taalvaardigheid en taalbeschouwing:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • GESPREKSVORMEN <ul style="list-style-type: none"> - korte monologen, spontaan en incidenteel in opdracht - dialogen met medeleerling, met behulp van de leerkracht - groeps gesprekken met gespreksregels, onder begeleiding van de leerkracht - de leerkracht stimuleert de leerlingen om met elkaar in gesprek te gaan (de leerkracht speelt de rol van begeleider) • VERHALENDE TEKSTEN: (interactief) voorgelezen verhalen, ook uit andere culturen • INFORMATIEVE TEKSTEN <ul style="list-style-type: none"> - langere teksten met zowel eenvoudige als complexe structuren (chronologische structuur en vraag- antwoordstructuur) - de zinnen zijn niet te lang, meestal enkelvoudig
<p><u>Leesvaardigheid:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • de teksten bevatten veel visuele ondersteuning en ze hebben een heldere structuur • alle teksten hebben/krijgen veel visuele en auditieve ondersteuning • de langere teksten hebben een eenvoudige structuur; ze zijn voornamelijk chronologisch opgebouwd en bevatten herhalingen • zinnen zijn kort en eenvoudig 	<p><u>Leesvaardigheid:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • de teksten bevatten de nodige visuele ondersteuning, ze hebben een heldere structuur • alle teksten hebben/krijgen visuele en auditieve ondersteuning • de langere teksten hebben een eenvoudige structuur; ze zijn voornamelijk chronologisch opgebouwd en bevatten herhalingen • zinnen zijn kort, eenvoudig en meestal enkelvoudig 	<p><u>Leesvaardigheid:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • de teksten bevatten de nodige visuele ondersteuning, ze hebben een heldere structuur • de langere teksten hebben zowel eenvoudige als complexe structuren • zinnen zijn niet te lang, eenvoudig (grammaticaal niet complex), meestal enkelvoudig
<p><u>Schrijfvaardigheid:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • tekeningen • een enkel woord of meerdere woorden 	<p><u>Schrijfvaardigheid:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • geschreven en getypte, korte zinnen: meestal enkelvoudig, de zinnen zijn grammaticaal eenvoudig en kunnen spelfouten en grammaticale fouten bevatten 	<p><u>Schrijfvaardigheid:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • geschreven en getypte, korte zinnen • korte teksten met eenvoudige tekststructuren

4.7 Tekstkenmerken algemeen

P3	P4	P5
<p>SOORT</p> <ul style="list-style-type: none"> • INFORMATIEVE TEKSTEN <ul style="list-style-type: none"> - informatieve en instructieve teksten uit de lees- en taalmethod, <i>uit methodes voor de zaakvakken</i>, uit de rekenmethode, enz. - teksten uit schrijfpoddrachten: advertentie, brief, dagboek, gebruiksaanwijzing, gedicht, informatieve tekst, ingezonden brief, interview, lied, lijst (boodschappen), recept, titels en kopje bij een tekst uitnodiging, vergelijking van twee mensen, diersoorten, boeken, verhaal en verslag van een gebeurtenis - naslagwerken, waaronder in ieder geval een woordenboek, <i>encyclopedie</i> en internet - briefjes, recepten, boodschappenbriefjes, leesboeken, <i>telegram</i>, enz. • VERHALENDE TEKSTEN <ul style="list-style-type: none"> - prentenboeken, dichtbundels - avonturenverhalen, realistische verhalen, fantasieverhalen, detectiveverhalen, griezelverhalen, dierenverhalen, hier- en nu verhalen, historische verhalen, sprookjes humoristische verhalen, <i>verhalen over andere culturen</i> 	<p>SOORT</p> <ul style="list-style-type: none"> • INFORMATIEVE TEKSTEN <ul style="list-style-type: none"> - informatieve en instructieve teksten uit de lees- en taalmethod, <i>uit methodes voor de zaakvakken</i>, uit de rekenmethode, enz. - teksten uit schrijfpoddrachten: advertentie, brief, dagboek, gebruiksaanwijzing, gedicht, informatieve tekst, ingezonden brief, interview, klachtenbrief, krant of krantenartikel, lied, lijst (boodschappen), recept, samenvatting, titels en kopje bij een tekst, uitnodiging, vergelijking van twee mensen, diersoorten, boeken, verhaal en verslag van een gebeurtenis of boek, observatie diergedrag of proefjes, speurtocht en routebeschrijving - informatieve en instructieve (en betogende) teksten in boeken, tijdschriften <i>kranten</i>, <i>folders</i> en op internet - informatieve boeken, serieboeken, stripboeken, verhalende boeken om zelf te lezen passend bij deze leeftijd - naslagwerken, waaronder in ieder geval een woordenboek, <i>encyclopedie</i> en internet • VERHALENDE TEKSTEN <ul style="list-style-type: none"> - prentenboeken, dichtbundels - avonturenverhalen, realistische verhalen, fantasieverhalen, detectiveverhalen, griezelverhalen, dierenverhalen, hier- en nu verhalen, historische verhalen, sprookjes, humoristische verhalen, oorlogsverhalen, science fiction en <i>verhalen over andere culturen</i> 	<p>SOORT</p> <ul style="list-style-type: none"> • INFORMATIEVE TEKSTEN <ul style="list-style-type: none"> - informatieve teksten in tijdschriften en kranten informatieve boeken en naslagwerken zoals woordenboeken, <i>encyclopedieën</i>, <i>reisgidsen</i>, <i>atlassen</i> en internet - teksten uit schrijfpoddrachten: advertentie, schrijven van een natuurkundig of biologisch verschijnsel, brief, dagboek, gebruiksaanwijzing, gedicht, hoorspel, informatieve tekst, formulieren, werkstukken <i>bij andere vakken</i>, ingezonden brief, interview, klachtenbrief, krant of krantenartikel, lied, lijst (boodschappen), recept, samenvatting, titels en kopje bij een tekst, uitnodiging, toespraak, toneelstuk, vergelijking van twee mensen, diersoorten, boeken, verhaal en verslag van een gebeurtenis of boek, verzoek om informatie, observatie diergedrag of proefjes, speurtocht en routebeschrijving, recensie over een tv-programma, een leus op een spandoek en reclame - informatieve teksten, instructieve teksten, recepten, gebruiksaanwijzingen betogende teksten in boeken, tijdschriften, folders en op internet en schoolmethodes • VERHALENDE TEKSTEN <ul style="list-style-type: none"> - prentenboeken, dichtbundels - avonturenverhalen, realistische verhalen, fantasieverhalen, detective verhalen, griezelverhalen, dierenverhalen, hier- en nu verhalen, historische verhalen, sprookjes, humoristische verhalen, <i>verhalen over andere culturen</i>, science fiction (alles passend bij de leeftijd)
<p>INHOUD</p> <ul style="list-style-type: none"> • de onderwerpen van de teksten worden iets minder contextgebonden; ze hebben soms ook betrekking op verleden en toekomst en op de omgeving die iets minder nabij is; er komen soms abstractere onderwerpen voor 	<p>INHOUD</p> <ul style="list-style-type: none"> • de onderwerpen van de teksten worden minder contextgebonden; ze hebben ook betrekking op verleden en toekomst en op de omgeving die minder nabij is; er komen regelmatig abstracte onderwerpen voor 	<p>INHOUD</p> <ul style="list-style-type: none"> • onderwerpen van de teksten zijn niet altijd contextgebonden onderwerpen hebben ook betrekking op zaken die verder van de omgeving staat en die in het verleden toekomst die minder nabij is; het gaat ook om abstracte onderwerpen

4.7 Tekstkenmerken algemeen

P3	P4	P5
<p>VORM <u>Mondelinge taalvaardigheid en taalbeschouwing:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • GESPREKSVORMEN <ul style="list-style-type: none"> - iets langere monologen, ook in opdracht van de leerkracht - langere dialogen, in interactie met medeleerlingen - groeps gesprekken met gespreksregels - de leerkracht stimuleert de leerlingen om met elkaar in gesprek te gaan (de leerkracht speelt de rol van begeleider) • VERHALENDE TEKSTEN: (interactief) voorgelezen verhalen, ook uit andere culturen • INFORMATIEVE TEKSTEN <ul style="list-style-type: none"> - zowel eenvoudige als complexe structuren (vergelijkingen tegenstellingen en voorbeelden) - de zinnen zijn langer, samengestelde zinnen komen ook voor <p><u>Leesvaardigheid:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • de teksten bevatten regelmatig visuele ondersteuning, ze hebben een heldere structuur • teksten worden wat langer • zinnen zijn wat langer; samengestelde en grammaticaal complexere zinnen komen regelmatig voor • vergelijkings-, tegenstellings- en/of voorbeeldstructuren en/of middel-doel- en oorzaak- gevolgrelaties <p><u>Schrijfvaardigheid:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • korte teksten met eenvoudige tekststructuren • korte, vaak enkelvoudige zinnen 	<p>VORM <u>Mondelinge taalvaardigheid en taalbeschouwing:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • GESPREKSVORMEN <ul style="list-style-type: none"> - langere monologen, ook in opdracht van de leerkracht - langere dialogen, in interactie met medeleerlingen - groeps gesprekken met gespreksregels - de leerkracht stimuleert de leerlingen om met elkaar in gesprek te gaan (de leerkracht speelt de rol van begeleider) • VERHALENDE TEKSTEN: (interactief) voorgelezen verhalen, ook uit andere culturen • INFORMATIEVE TEKSTEN <ul style="list-style-type: none"> - zowel eenvoudige als complexe structuren (vergelijkingen tegenstellingen en voorbeelden) - de zinnen zijn langer, eventueel samengesteld <p><u>Leesvaardigheid:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • de teksten bevatten soms visuele ondersteuning, ze krijgen een iets minder eenvoudige structuur • teksten worden wat langer • zinnen zijn langer; samengestelde en grammaticaal complexere zinnen komen ook voor • vergelijkings-, tegenstellings- en/of voorbeeldstructuren en/of middel-doel- en oorzaak- gevolgrelaties • structuren: chronologische structuur, vraag- antwoordstructuur, vergelijkingsstructuur, tegenstellingsstructuur en voorbeeldstructuur <p><u>Schrijfvaardigheid:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • de teksten worden wat langer en krijgen meer diverse inhoudselementen en meerdere (complexere) tekststructuren • zinnen worden langer, naast enkelvoudige ook samengestelde zinnen, grammaticaal complexer; bevatten minder spelfouten en grammaticale fouten 	<p>VORM <u>Mondelinge taalvaardigheid en taalbeschouwing:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • GESPREKSVORMEN <ul style="list-style-type: none"> - complexere monologen, ook in opdracht - langere dialogen, in interactie met medeleerlingen - polylogen met medeleerlingen, met inachtneming van de gespreksregels (groeps gesprek, discussie, ...) - de leerkracht stimuleert de leerlingen om met elkaar in gesprek te gaan (de leerkracht speelt de rol van begeleider) • VERHALENDE TEKSTEN bestemd voor hun leeftijdsgroep • INFORMATIEVE TEKSTEN <ul style="list-style-type: none"> - complexere structuren (redengevende, voorwaardelijke structuur) - er is een duidelijk gebruik van verwijs-, verbindings- en signaalwoorden, en voldoende herhaling - de mogelijke relaties zijn oorzaak- gevolg, middel- doel, probleemoplossing - zinslengte doet er niet toe, samengestelde zinnen komen vaak voor <p><u>Leesvaardigheid:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • oorzaak-gevolgrelaties, middel-doelrelaties en probleemoplossing • zinnen zijn langer; samengestelde en grammaticaal complexere zinnen komen vaak voor • structuren: redengevende structuur en voorwaardelijke structuur <p><u>Schrijfvaardigheid:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • langere teksten met diverse inhoudselementen en meerdere (complexere) tekststructuren • zinnen zijn langer, naast enkelvoudige ook samengestelde zinnen, grammaticaal complexer; bevatten minder spelfouten en grammaticale fouten

4.8 Tekstkenmerken interculturele gerichtheid

kleuters	P1	P2
<p>SOORT</p> <ul style="list-style-type: none"> • ritmische of melodische versjes in verschillende talen, door de leerkracht aangebracht: <ul style="list-style-type: none"> - kleuterversjes - vingerversjes - aftelrijmpjes • rijmpjes en versjes, liedjes en spelletjes • verhalen van de leerkracht, ouders en grootouders over vroeger (aan de hand van voorwerpen) <p>• <i>verschillen in namen en hoe die in verschillende talen verschillend worden uitgesproken</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • woordenschat behorend bij typisch Nederlandse en Vlaamse cultuuruitingen (Sinterklaas) <ul style="list-style-type: none"> • prentenboeken van Nederlandse en Vlaamse auteurs en illustratoren (o.a. Dick Bruna, Max Velthuis) • verhalen van de volgende genres: avonturenverhalen, realistische verhalen, detectiveverhalen, griezelverhalen, dierenverhalen en sprookjes • poëzie van Nederlandstalige auteurs o.a. Annie M.G. Schmidt <ul style="list-style-type: none"> • Nederlandstalige <i>theatervoorstellingen</i> en films op eigen niveau • kwaliteitsvolle tv-programma's voor kinderen op Nederlandse en Vlaamse zenders o.a. Sesamstraat 	<p>SOORT</p> <ul style="list-style-type: none"> • verhalen van kinderen bij leefgewoonten uit hun eigen cultuur (bv. eetcultuur, feestdagen, verjaardagen) <ul style="list-style-type: none"> • prentenboeken in andere talen • prenten- en verhalenboeken over vroeger <ul style="list-style-type: none"> • liedjes bij verjaardagen, feestdagen, ... <ul style="list-style-type: none"> • <i>verhalen van kinderen bij oude voorwerpen en monumenten</i> <ul style="list-style-type: none"> • woordenschat behorend bij typisch Nederlandse en Vlaamse cultuuruitingen (de Elfstedentocht) • prentenboeken van Nederlandse en Vlaamse auteurs en illustratoren (o.a. Carll Cneut, Thé Tjong-King) • verhalen van de volgende genres: avonturenverhalen, realistische verhalen, detectiveverhalen, griezelverhalen, dierenverhalen en sprookjes • poëzie van Nederlandstalige auteurs o.a. Joke van Leeuwen • Nederlandstalige <i>theatervoorstellingen</i> en films op eigen niveau (gebaseerd op jeugdliteratuur o.a. <i>Pippi Langkous</i>) 	<p>SOORT</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>spelletjes in verschillende talen</i> <ul style="list-style-type: none"> • <i>verhalen over leefgewoonten in andere culturen, door leeftijdsgenoten</i> • <i>verhalen bij voorwerpen en monumenten, gebruiken en gebeurtenissen van vroeger, door volwassenen uit hun niet-onmiddellijke omgeving bv. landbouwers</i> • prentenboeken van Nederlandse en Vlaamse auteurs en illustratoren (o.a. Gerda Dendooven, Klaas Verplancke) • verhalen van de volgende genres: avonturenverhalen, realistische verhalen, detectiveverhalen, griezelverhalen, dierenverhalen en sprookjes (o.a. Toon Telleghe, Brigitte Minne) • poëzie van Nederlandstalige auteurs (o.a. Hans en Monique Hagen) <ul style="list-style-type: none"> • Nederlandstalige <i>theatervoorstellingen</i> en films op eigen niveau
<p>INHOUD</p> <ul style="list-style-type: none"> • begrippen: (klinkt of ziet eruit) hetzelfde/ verschillend 	<p>INHOUD</p> <ul style="list-style-type: none"> • begrippen: letter, klank, vreemde taal 	<p>INHOUD</p> <ul style="list-style-type: none"> • begrippen: namen van Europese en wereldtalen, standaardtaal, dialect, streektaal, uitspraak, betekenis, letterlijk/figuurlijk, ...

4.8 Tekstkenmerken Interculturele gerichtheid

P3	P4	P5
<p><u>SOORT</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • benamingen van voorwerpen, gebeurtenissen, ... uit de leefwereld van kinderen in het Nederlands en in andere talen (bv. nummers, kleuren, huisdieren, data, het weer, vakantie, ...) • jeugdliteratuur: historische verhalen, verhalen uit andere culturen • spreekwoorden en gezegden • omgangsvormen vroeger en nu • verhalen van kinderen bij voorwerpen en monumenten aan de hand van gerichte vragen • verhalen: alle genres, ook historische verhalen en verhalen over andere culturen, o.a. Guus Kuijer, Ed Franck • poëzie van Nederlandstalige auteurs, o.a. Edward van de Vendel • Nederlandstalige theatervoorstellingen en films op eigen niveau 	<p><u>SOORT</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • liedjes uit andere culturen en in andere talen • kerstliederen in verschillende talen • uitdrukkingen in verschillende talen bv. kerst- en nieuwjaarswensen, verjaardagswensen (nazeggen en verschillen en overeenkomsten benoemen) • verhalen bij voorwerpen, gebruiken, gebeurtenissen van vroeger bv. van museummedewerkers • verhalen: alle genres, ook historische verhalen en verhalen over andere culturen, o.a. Roger H. Schoemans • poëzie van Nederlandstalige auteurs, o.a. Willem Wilmink • Nederlandstalige theatervoorstellingen en films op eigen niveau 	<p><u>SOORT</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • eenvoudige leesboeken in andere talen • anderstalige beelden (CD-rom, internet, video) • verhalen bij voorwerpen en monumenten aan de hand van zelfstandig brononderzoek • verhalen bij voorwerpen, gebruiken en gebeurtenissen van vroeger bv. van archivaris, archeoloog • verhalen: alle genres, ook historische verhalen en verhalen over andere culturen, o.a. Jan Terlouw, Thea Beckman • poëzie in het Nederlands, van o.a. Shel Silverstein • theatervoorstellingen en films op eigen niveau, bv. gebaseerd op jeugdliteratuur bv. Kruistocht in spijkerbroek, Oorlogswinter • stripverhalen van Nederlandse en Vlaamse auteurs, o.a. Suske en Wiske, Jommeke • liedjes van Nederlandse en Vlaamse chansonniers, o.a. Herman van Veen • jeugdjournaals van Nederlandse en Vlaamse tv-zenders, o.a. Karrewiet
<p><u>INHOUD</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • begrippen: samenstelling, cultuur, gevoelswaarde 	<p><u>INHOUD</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • begrippen: namen van belangrijke talen in de wereld 	<p><u>INHOUD</u></p>

5 Evaluatie

Evaluatie vervult in het taalonderwijs een centrale rol. Belangrijk doel van het evaluatieproces is de ontwikkeling van de leerlingen systematisch te volgen om te komen tot concrete planning van het didactisch handelen en de afstemming van aanbod en instructie op de individuele ontwikkeling van leerlingen. Een ander belangrijk aspect is 'zelfevaluatie' waarbij de leerlingen leren reflecteren op hun eigen werk en prestaties aan de hand van criteria.

Bij het volgen van de ontwikkeling van leerlingen wordt een onderscheid gemaakt tussen evaluaties op de lange, middellange en korte termijn. Om een volledig beeld van de ontwikkelingen van de leerlingen te krijgen is het van belang zowel formele als informele evaluatieprocedures te gebruiken. De resultaten van deze evaluaties vormen het uitgangspunt voor de invulling van het schoolrapport.

Evaluatie op korte termijn

De functie van evaluatie op korte termijn is het observeren en registreren van het leerproces, de leerprestaties en de attitude ten opzichte van lezen en schrijven. Bovendien is het van belang vast te stellen welke strategieën leerlingen hanteren. Dit levert informatie op over het handelen op korte termijn. Het ondersteunt de leerkracht bij het afstemmen van aanbod en instructie op de behoefte van de individuele leerling. Zo wordt enerzijds in aanvulling op de toetsgegevens meer informatie verzameld over de ontwikkeling van de complexe taalfuncties en de interesses en motivatie van de leerlingen. Anderzijds krijgt de leerkracht meer inzicht in de instructiebehoefte van leerlingen. Voor de evaluatie op korte termijn is het mogelijk gebruik te maken van observatielijsten en checklists. Checklists kunnen specifieke informatie geven over bepaalde doelen, bijvoorbeeld: checklist boekoriëntatie of schrijfontwikkeling.

Daarnaast is het belangrijk om de leerlingen actief te betrekken bij het evaluatieproces en met hen in interactie te gaan over hun leervorderingen. Gerichte feedback op hun werk en prestaties is daarbij van groot belang. De leerlingen moeten zelf inzicht krijgen in hun leerproces en leren zelf te beoordelen wat ze geleerd hebben, hoe ze het anders hadden kunnen aanpakken, waar ze goed in zijn, wat beter kan etc. Zo ontwikkelen zij belangrijke (meta-) cognitieve vaardigheden. Mogelijke zelf-evaluatie instrumenten zijn zelf- evaluatieformulieren en leerlingportfolio's.

Evaluatie op middellange termijn

Veel methoden op het gebied van lezen en taal hebben controletaken en toetsen ontwikkeld. De toetsen zijn geïntegreerd in de methode en zijn methodegebonden. Met deze toetsen wordt gecontroleerd of de aangeboden leerstof wordt beheerst. Veel methoden leveren registratie-analyseformulieren voor de toetsresultaten. Indien een leerling de leerstof niet voldoende beheerst biedt de methode veelal aanwijzingen voor extra instructie of oefening.

Naast of in plaats van de methodegebonden toetsen wordt voor evaluatie op middellange termijn het stappenplan van Het Protocol Leesproblemen en Dyslexie gebruikt. Bij een C, D of E respectievelijk III, IV, V score op de leestoetsen bij de herfst-, winter-, lente- of eindsignalering geeft Het Protocol Leesproblemen en Dyslexie aanwijzingen voor nadere diagnostiek en interventies.

Evaluatie op lange termijn

Evaluatie op lange termijn houdt in dat leerresultaten over een langere periode op een wetenschappelijk verantwoorde wijze worden vastgesteld. Hiervoor worden de toetsen van het CITO Leerling- en Onderwijsvolgsysteem (CITO- LOVS) gebruikt. Het CITO- LOVS omvat methodeonafhankelijke toetsen voor de verschillende deelaspecten van de taal- en leesvaardigheid zoals: beginnende geletterdheid; luisteren; woordenschat; technisch, begrijpend en studerend lezen; spellen. Hierbij kan gebruik gemaakt worden van de afzonderlijke deelttoetsen van het leerlingvolgsysteem of de (overkoepelende) Entreetoets in de klassen 3, 4 en 5. De toetsen zijn gestandaardiseerd en genormeerd en worden volgens een toetskalender afgenomen. Met deze toetsen wordt de ontwikkeling van leerlingen systematisch over de tijd gevolgd, daarbij is het ook mogelijk de resultaten van leerlingen te vergelijken met die van een normgroep. Op die manier kan bepaald worden of een leerling vergeleken met zijn groepsgenoten boven of onder het gemiddelde scoort.

Het werken met de de LOVS-toetsen op leerlingniveau impliceert het doorlopen van de volgende fasen: signaleren, analyseren en handelen.

In het overzicht van te hanteren evaluatie-instrumenten is opgenomen welke toetsen bij alle leerlingen afgenomen moeten worden. Indien na analyse blijkt dat een leerling op de CITO-toetsen een lage

score haalt (E, D, lage C of IV, V) of onvoldoende vooruit gaat (leerling-grafiek) is het noodzakelijk na te gaan wat de oorzaak daarvan is. Afhankelijk van het onderdeel kunnen daarvoor analyseformulieren, diagnostische procedures of toetsen gebruikt worden. De richtlijnen uit de handleiding van de toetsen dienen daarvoor gevolgd te worden en in het overzicht evaluatie-instrumenten zijn aanvullende toetsen genoemd die daarvoor benut kunnen worden. Op basis van de aanvullende gegevens wordt bepaald welke gerichte hulp geboden zal worden. Daarbij kan ook gebruik worden gemaakt van de aanwijzingen en suggesties in de handleiding bij de toets of apart hulpboek. Deze hulp zal in eerste instantie geboden worden in de vorm van differentiatie en individuele aanpak in de klas. Op basis van de gesignaleerde problematiek zal besloten moeten worden of de leerling voor Learning Support of SEN in aanmerking komt. Hierbij dient aangesloten te worden bij de procedures die in de desbetreffende documenten zijn vastgelegd. (*Learning Support in the Nursery and Primary Cycles, 2009-D-669 en Integration of pupils with special needs into the European Schools, 2009-D-619*).

De toetsresultaten worden zowel op individuele leerlingoverzichten als op groepsoverzichten vastgelegd. De groepsoverzichten maken duidelijk hoe de groep er als geheel voorstaat. Blijkt dat de groep als geheel bepaalde vaardigheden minder goed beheerst, dan worden dezelfde fasen doorlopen als op leerlingniveau en worden gepaste maatregelen genomen. Bij de volgende toetsafname kan vervolgens vastgesteld worden of deze maatregelen effect hebben gehad.

Voor de verwerking van de gegevens van de verschillende toetsen is het aan te bevelen gebruik te maken van het computerprogramma CITO-LOVS. Dit programma maakt na invoer van de resultaten automatisch leerlingrapporten en groepsoverzichten. Met het computerprogramma kunnen de resultaten worden verwerkt van de LVS-toetsen, de Entreetoets en de Eindtoets Basisonderwijs (klas 1 VO).

Tenslotte kunnen de CITO-toetsen benut worden als instrument voor schoolontwikkeling, dan wel ontwikkelingen binnen de taalafdeling. Door alle groepsoverzichten naast elkaar te leggen en over meerdere jaren te vergelijken is het mogelijk de kwaliteit van het vak Nederlands in de sectie te evalueren. De toetsresultaten kunnen in verband gebracht worden met de kenmerken van de leerlingenpopulatie en het gegeven onderwijs. Indien de resultaten, op onderdelen, niet aan de verwachting voldoen is het van belang in gezamenlijk overleg te bepalen welke maatregelen gewenst zijn. Het volgende jaar kan vervolgens bevestigd worden of die maatregelen effect hebben gehad. Zo kan stelselmatig aan verbetering van het onderwijs gewerkt worden (zie ook hoofdstuk 3, paragraaf 'Kwaliteitszorg in de pedagogische didactische aanpak').

Aan het eind van het schooljaar draagt elke leerkracht de verantwoordelijkheid voor een goede overdracht van leerling- en groepsoverzichten naar de leerkracht van het volgende leerjaar, dan wel naar de leraren van het VO.

De groepsoverzichten worden twee maal per jaar aan de Vlaamse en Nederlandse inspecteur toegezonden. Het gehele team, onder leiding van de sectie coördinator draagt hiervoor een gezamenlijke verantwoordelijkheid.

Schoolrapport

In het schoolrapport wordt over de prestaties van de leerlingen naar de ouders en de leerlingen zelf gerapporteerd in de vorm van bereikte competenties. De resultaten van de verschillende evaluaties vormen de basis voor het invullen van de schoolrapporten. De schoolrapporten worden ingevuld volgens de daarvoor geldende instructies.

5.1 Evaluatie-instrumenten		
Kleuters	P1	P2
TOETSEN AF TE NEMEN BIJ ALLE LEERLINGEN:	TOETSEN AF TE NEMEN BIJ ALLE LEERLINGEN:	TOETSEN AF TE NEMEN BIJ ALLE LEERLINGEN:
CITO-toetsen: <ul style="list-style-type: none"> • Screeningsinstrument Beginnende geletterdheid oktober/november en maart/april • Taal voor kleuters januari en juni 	CITO-toetsen: <ul style="list-style-type: none"> • Screeningsinstrument Beginnende geletterdheid oktober/november • AVI januari/februari en mei/juni • DMT januari/februari en maart/april en mei/juni • Begrijpend lezen juni • Woordenschat januari en juni • Spelling januari en juni 	CITO-toetsen: <ul style="list-style-type: none"> • AVI januari/februari en mei/juni • DMT januari/februari en mei/juni • Begrijpend lezen januari en juni • Woordenschat januari en juni • Spelling januari en juni
Methodegebonden toetsen of observatieformulieren.	Methodegebonden toetsen of observatieformulieren.	Methodegebonden toetsen of observatieformulieren.
Protocol Leesproblemen en Dyslexie: <ul style="list-style-type: none"> • Tussendoelen beginnende geletterdheid observeren in januari en juni 	Protocol Leesproblemen en Dyslexie af te nemen bij alle leerlingen: <ul style="list-style-type: none"> • Herfstsignalering oktober <ul style="list-style-type: none"> - Letterkennis - Synthesewoorden lezen - Wisselwoorden lezen - Zinnen lezen • Wintersignalering januari/februari <ul style="list-style-type: none"> - Lettertoets 	
DIAGNOSTISCHE TOETSEN VOOR OPVALLENDE LEERLINGEN³ <ul style="list-style-type: none"> • Stappenplan Protocol Leesproblemen en Dyslexie • AVI en DMT doortoetsen bij hoog resultaat • CITO: Taaltoets Alle Kinderen (TAK) • AVI en DMT voor de lezende kleuters 	DIAGNOSTISCHE TOETSEN VOOR OPVALLENDE LEERLINGEN³ <ul style="list-style-type: none"> • Stappenplan Protocol Leesproblemen en Dyslexie • Screeningsinstrument Beginnende geletterdheid maart en mei/juni • AVI en DMT doortoetsen bij hoog resultaat • CITO: Taaltoets Alle Kinderen (TAK) • Luisteren 1 januari en mei 	DIAGNOSTISCHE TOETSEN VOOR OPVALLENDE LEERLINGEN³ <ul style="list-style-type: none"> • Stappenplan Protocol Leesproblemen en Dyslexie • AVI en DMT doortoetsen bij hoog resultaat • CITO: Taaltoets Alle Kinderen (TAK) • Spelling: PI-dictee, • Luisteren 1 december en mei
P3	P4	P5
TOETSEN AF TE NEMEN BIJ ALLE LEERLINGEN:	TOETSEN AF TE NEMEN BIJ ALLE LEERLINGEN:	TOETSEN AF TE NEMEN BIJ ALLE LEERLINGEN:
CITO-toetsen: <ul style="list-style-type: none"> • AVI januari/februari en mei/juni • DMT januari/februari en mei/juni • Begrijpend lezen januari • Studievaardigheden mei/juni • Woordenschat januari en juni • Spelling januari en juni 	CITO-toetsen: <ul style="list-style-type: none"> • AVI januari/februari en mei/juni • DMT januari/februari en mei/juni • Begrijpend lezen januari • Studievaardigheden mei/juni • Woordenschat januari en juni • Spelling januari en juni 	CITO-toetsen: <ul style="list-style-type: none"> • AVI januari/februari en mei/juni • DMT januari/februari en mei/juni • Begrijpend lezen januari • Studievaardigheden mei/juni • Woordenschat januari en juni • Spelling januari en juni
Methodegebonden toetsen of observatieformulieren af te nemen bij alle leerlingen.	Methodegebonden toetsen of observatieformulieren af te nemen bij alle leerlingen.	Methodegebonden toetsen of observatieformulieren af te nemen bij alle leerlingen.
DIAGNOSTISCHE TOETSEN VOOR OPVALLENDE LEERLINGEN³ <ul style="list-style-type: none"> • Stappenplan Protocol Leesproblemen en Dyslexie • AVI en DMT doortoetsen bij hoog resultaat • Spelling: PI-dictee • Luisteren 2 december 	DIAGNOSTISCHE TOETSEN VOOR OPVALLENDE LEERLINGEN³ <ul style="list-style-type: none"> • Stappenplan Protocol Leesproblemen en Dyslexie • AVI doortoetsen bij hoog resultaat • Spelling: PI-dictee • Luisteren 2 december 	DIAGNOSTISCHE TOETSEN VOOR OPVALLENDE LEERLINGEN³ <ul style="list-style-type: none"> • Stappenplan Protocol Leesproblemen en Dyslexie • AVI doortoetsen bij hoog resultaat • Spelling: PI-dictee • Luisteren 3 december

³ leerlingen met een score D of E /IV of V op de CITO of leerlingen met een score A waar een sterk (meer dan 6 maanden) hoger resultaat wordt verwacht
2011-01-D-44-nl-2

Bijlage 1 Vergelijking Spelling Cito – Taalactief⁴

kleuters	P1	P2
		<p><u>De leerlingen:</u></p> <p>kunnen de onderstaande categorieën tijdens dictees en gerichte oefening correct toepassen:</p> <p>8: woorden met f-,v-, s- of z- (feest, vel, ziek)</p> <p>9: verkleinwoorden met –je en –tje (huisje, stoeltje)</p> <p>10: woorden met ge-, be-, ver- of met –el, -er, -en (begin, vlieger)</p> <p>11: woorden met ei of ij (trein, rijst)</p> <p>12: woorden met –aai, -ooi, of oei (saai, kooi, foei)</p> <p>13: samengestelde woorden met twee medeklinkers na elkaar (balpen, voetbal)</p> <p>14: woorden met –eer, -oor, of –eur (peer, koor, beurt)</p> <p>15: woorden met –a, -o of –u (vla, zo, hoera)</p> <p>16: woorden met –au(w) of –ou(w) (saus, vrouw)</p> <p>17: woorden –ch of –cht (pech, gracht)</p> <p>18: woorden met –d (hond, strand)</p> <p>19: woorden –eeuw, -ieuw of –uw (sneeuw, kieuw)</p> <p>20: woorden met open eerste lettergreep (straten)</p> <p>21: woorden met gesloten eerste lettergreep (bruggen)</p>
P3	P4	P5
<p><u>De leerlingen:</u></p> <p>kunnen de onderstaande categorieën tijdens dictees en gerichte oefening correct toepassen:</p> <p>5+: één- of meerlettergrepige woorden met (-)sch(r)- (schaatsen)</p> <p>6+: verkleinwoorden met de uitgang –je, -tje, -pje of –etje (kastje)</p> <p>7+: één- of meerlettergrepige woorden met –ng(-) of –nk(-) (lengte)</p> <p>10+: één- of meerlettergrepige woorden met –ei- of –ij- (paleis)</p> <p>12+: samengestelde woorden met twee of meer opeenvolgende medeklinkers (feesttent)</p> <p>13+: één- of meerlettergrepige woorden met –eer(-), -oor(-) of –eur(-) (geur)</p> <p>16+: één- of meerlettergrepige woorden met –ch(t) of –ch(t)- (ochtend)</p> <p>17+: één- of meerlettergrepige woorden met –d(-) (raadsel)</p> <p>18+: één- of meerlettergrepige woorden met –eeuw(-), -ieuw(-) of –uw(-) (schuw)</p> <p>19+: meerlettergrepige woorden met open lettergreep (afdeling)</p> <p>20+: meerlettergrepige woorden met gesloten lettergreep (hutten)</p> <p>21+: verandering van –f in –v- en –s in –z- bij meervoudsvorming (huizen)</p> <p>22: meerlettergrepige woorden met –em, -elen, -enen of –eren (bladeren)</p> <p>23: meerlettergrepige woorden met –lijk of –ig (heerlijk)</p>	<p><u>De leerlingen:</u></p> <p>kunnen de onderstaande categorieën tijdens dictees en gerichte oefening correct toepassen:</p> <p>15+: één- of meerlettergrepige woorden met –au(w), -au(w)- of –ou(w) of –ou(w)- (kabouter)</p> <p>24: één- of meerlettergrepige woorden waarin /ie/ geschreven wordt als –i- (titel)</p> <p>25: één- of meerlettergrepige woorden waarin /s/ geschreven wordt als (-)c- (citroenen)</p> <p>26: meerlettergrepige woorden waarin /zju/ geschreven wordt als –ge (garage)</p> <p>27: één- of meerlettergrepige woorden beginnend met 's of eindigend op 's ('s middags)</p> <p>28: meerlettergrepige woorden met –tie (reparatie)</p> <p>29: één- of meerlettergrepige woorden met –b (web)</p> <p>30: meerlettergrepige woorden met –lijk of –heid (veiligheid)</p>	<p><u>De leerlingen:</u></p> <p>kunnen de onderstaande categorieën tijdens dictees en gerichte oefening correct toepassen:</p> <p>10++: woorden met –ei- of –ij- (opleiding)</p> <p>15++: woorden met –au(w), -au(w)- of –ou(w) of –ou(w)- (regenwoud)</p> <p>16++: woorden met –ch(t) of –ch(t)- (vluchtstrook)</p> <p>23+: meerlettergrepige woorden met –lijk (plaatselijke)</p> <p>24+: woorden waarin /ie/ geschreven wordt als –i- (politieke)</p> <p>25+: woorden waarin /s/ geschreven wordt als (-)c- (narcis)</p> <p>26+: woorden waarin /zju/ geschreven wordt als –ge (energie)</p> <p>27b+: woorden eindigend op 's (agenda's)</p> <p>31: woorden met een trema (kieën)</p> <p>32: hoofdletters</p> <p>34: woorden waarin /t/ geschreven wordt als th (theorie)</p> <p>35: woorden met –isch(e) (medisch)</p> <p>38: verkleinwoorden met –aatje, -ootje, -uurtje en verkleinwoorden met de uitgang –nkje (kettinkje)</p> <p>39: meerlettergrepige woorden met open en/of lettergreep (kennissen)</p> <p>40: restwoorden (ginds, hobby)</p>

⁴ Taalactief, eerste druk (2005)
2011-01-D-44-nl-2

Bijlage 2 Vergelijking Spelling Cito – Veilig leren lezen⁵

kleuters	P1	P2
	<p><u>De leerlingen:</u></p> <p>1: mkm-woorden (mat en boom) 2: mmkm-woorden en mkmm-woorden (drop en fiets) 3: mmkmm-woorden (klomp en plant) 4: woorden met een tussenklank die niet geschreven wordt (park en melk) 5: woorden met meer dan twee medeklinkers na elkaar (strik en korst) 6: woorden met sch- of schr- (schaal en schrik) P4 7: woorden met –ng of –nk (bang en flink)</p>	
P3	P4	P5

⁵ Veilig leren lezen, tweede maan-versie (2003)
2011-01-D-44-nl-2

Bijlage 3 Vergelijking Spelling Cito – Taaljournaal⁶

Kleuters	P1	P2
		<p><u>De leerlingen:</u></p> <p>kunnen de onderstaande categorieën tijdens dictees en gerichte oefening correct toepassen:</p> <p>8: woorden met f-,v-, s- of z- (feest, vel, ziek)</p> <p>9: verkleinwoorden met –je en –tje (huisje, stoeltje)</p> <p>10: woorden met ge-, be-, ver- of met –el, –er, –en (begin, vlieger)</p> <p>11: woorden met ei of ij (trein, rijst)</p> <p>12: woorden met –aai, -ooi, of oei (saai, kooi, foei)</p> <p>13: samengestelde woorden met twee medeklinkers na elkaar (balpen, voetbal)</p> <p>14: woorden met –eer, -oor, of –eur (peer, koor, beurt)</p> <p>15: woorden met –a, -o of –u (vla, zo, hoera)</p> <p>16: woorden met –au(w) of –ou(w) (saus, vrouw)</p> <p>17: woorden –ch of –cht (pech, gracht)</p> <p>18: woorden met –d (hond, strand)</p> <p>19: woorden –eeuw, -ieuw of –uw (sneeuw, kieuw)</p> <p>20: woorden met open eerste lettergreep (straten)</p> <p>21: woorden met gesloten eerste lettergreep (bruggen)</p>
P3	P4	P5
<p><u>De leerlingen:</u></p> <p>kunnen de onderstaande categorieën tijdens dictees en gerichte oefening correct toepassen:</p> <p>5+: één- of meerlettergrepige woorden met (-)sch(r)- (schaatsen)</p> <p>6+: verkleinwoorden met de uitgang –je, -tje, -pje of –etje (kastje)</p> <p>7+: één- of meerlettergrepige woorden met –ng(-) of –nk(-) (lengte)</p> <p>10+: één- of meerlettergrepige woorden met –ei- of –ij- (paleis)</p> <p>12+: samengestelde woorden met twee of meer opeenvolgende medeklinkers (feesttent)</p> <p>13+: één- of meerlettergrepige woorden met –eer(-), -oor(-) of –eur(-) (geur)</p> <p>16+: één- of meerlettergrepige woorden met –ch(t) of –ch(t)- (ochtend)</p> <p>17+: één- of meerlettergrepige woorden met –d(-) (raadsel)</p> <p>18+: één- of meerlettergrepige woorden met –eeuw(-), -ieuw(-) of –uw(-) (schuw)</p> <p>19+: meerlettergrepige woorden met open lettergreep (afdeling)</p> <p>20+: meerlettergrepige woorden met gesloten lettergreep (hutten)</p> <p>21+: verandering van –f in –v- en –s in –z- bij meervoudsvorming (huizen)</p> <p>22: meerlettergrepige woorden met –em, -elen, -enen of –eren (bladeren)</p> <p>23: meerlettergrepige woorden met –lijk of –ig (heerlijk)</p>	<p><u>De leerlingen:</u></p> <p>kunnen de onderstaande categorieën tijdens dictees en gerichte oefening correct toepassen:</p> <p>15+: één- of meerlettergrepige woorden met –au(w), -au(w)- of –ou(w) of –ou(w)- (kabouter)</p> <p>24: één- of meerlettergrepige woorden waarin /ie/ geschreven wordt als –i- (titel)</p> <p>25: één- of meerlettergrepige woorden waarin /s/ geschreven wordt als (-)c- (citroenen)</p> <p>26: meerlettergrepige woorden waarin /zju/ geschreven wordt als –ge (garage)</p> <p>27: één- of meerlettergrepige woorden beginnend met 's of eindigend op 's ('s middags)</p> <p>28: meerlettergrepige woorden met –tie (reparatie)</p> <p>29: één- of meerlettergrepige woorden met –b (web)</p> <p>30: meerlettergrepige woorden met –lijk of –heid (veiligheid)</p>	<p><u>De leerlingen:</u></p> <p>kunnen de onderstaande categorieën tijdens dictees en gerichte oefening correct toepassen:</p> <p>10++: woorden met –ei- of –ij- (opleiding)</p> <p>15++: woorden met –au(w), -au(w)- of –ou(w) of –ou(w)- (regenwoud)</p> <p>16++: woorden met –ch(t) of –ch(t)- (vluchtstrook)</p> <p>23+: meerlettergrepige woorden met –lijk (plaatselijke)</p> <p>24+: woorden waarin /ie/ geschreven wordt als –i- (politieke)</p> <p>25+: woorden waarin /s/ geschreven wordt als (-)c- (narcis)</p> <p>26+: woorden waarin /zju/ geschreven wordt als –ge (energie)</p> <p>27b+: woorden eindigend op 's (agenda's)</p> <p>31: woorden met een trema (kieën)</p> <p>32: hoofdletters</p> <p>34: woorden waarin /t/ geschreven wordt als th (theorie)</p> <p>35: woorden met –isch(e) (medisch)</p> <p>38: verkleinwoorden met –aatje, -ootje, -uurtje en verkleinwoorden met de uitgang –nkje (kettinkje)</p> <p>39: meerlettergrepige woorden met open en/of lettergreep (kennissen)</p> <p>40: restwoorden (ginds, hobby)</p>

⁶ Taaljournaal, eerste druk, derde oplage (oktober 2005)
2011-01-D-44-nl-2